

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií

Pohádkové příběhy a jejich vliv na výchovu dítěte

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.**

**Vypracovala:
Jana Šunková**

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Pohádkové příběhy a jejich vliv na výchovu dítěte zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce. Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne:

.....

Jana Šunková

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Chtěla bych také poděkovat své rodině za morální podporu a trpělivost.

OBSAH

Úvod	2
1. Pohádkové příběhy	
1.1 Charakteristika pohádek	4
1.2 Pohádka jako prostředek výchovy	6
1.3 Pohádka z pohledu psychologie	8
1.4 Pohádka jako pomocník při řešení problémů	10
1.5 Vývoj literatury pro děti	19
1.6 Dílčí závěr	22
2. Rodina a další činitelé	
2.1 Rodina a její funkce	24
2.2 Rodina - základ utváření osobnosti	26
2.3 Význam a vliv rodinného prostředí na socializaci dítěte	28
2.4 Škola a její funkce	30
2.5 Školní prostředí a jeho formování dětského čtenářství	31
2.6 Knihovna a její vliv na podporu čtenářství	32
2.7 Motivace k četbě	35
2.8 Média a jejich působení na výchovu	36
2.9 Dílčí závěr	39
3. Vliv pohádkových příběhů na výchovu dítěte	
3.1 Děti a pohádky	41
3.2 Vliv pohádky na socializaci dítěte	42
3.3 Výsledky získané z dotazníkového šetření s žáky a rodiči	42
3.4 Výsledky získané z dotazníkového šetření s pedagogy	55
3.5 Výchovný dopad pohádky	59
3.6 Uplatnění sociální pedagogiky v procesu formování osobnosti dítěte	59
3.7 Dílčí závěr	61
4. Závěr	62
Resumé	64
Anotace	65
Seznam použité literatury	66
Seznam příloh	68

Úvod

Pohádkový příběh je první umělecké dílo, s nímž se dítě seznamuje nejdřív jako posluchač a později jako čtenář, a které připravuje dítě na vnímání složitějších uměleckých děl. Je kulturním dědictvím, výsledkem umělecké tvořivosti celých generací. Někteří lidé si příběhy vyprávěli, vysvětlovali si jejich pomocí, co se ve světě děje. Vyprávění se měnilo s každým dalším vyprávěním. Pohádky odpovídají na základní potřeby rozvíjející se u dětí, a tím působí na jejich výchovu.

Cílem této práce je objasnit působení pohádek na výchovu dítěte, rozvíjení fantazie, slovní zásobu. Pohádkové příběhy ovlivňují dítě v mnoha směrech. Rozvíjí jeho fantazii, inteligenci, slovní zásobu. Děti se sžívají s hrdiny z pohádek, hledají vyřešení problémů. Pohádky přinášejí mnoho informací, poznatků. Připravují děti na budoucnost, radí, jak se chovat. Působí pohádky na děti kladně či záporně? Význam mají pohádky na výchovu a socializaci dítěte. Etické postoje a mravní zásady dětí ovlivňují rodiče, blízké okolí, přátelé, škola a další podněty, kterými mohou být i pohádkové knihy.

Téma bakalářské práce „Pohádkové příběhy a jejich vliv na výchovu dítěte“ mě velice zaujalo. Ihned jsem začala přemýšlet, co vlastně pohádky dětem přinášejí. Jako matka, dnes již dospělých dcer, jsem si vzpomněla, jak jsem jim pohádky četla a vyprávěla před spaním. Chtěla jsem zjistit, zda i dnes rodiče dětem pohádky čtou nebo jakou formou jsou dětem předkládány.

První část práce je zaměřena na charakteristiku pohádek. Pohádky jsou vyprávění, která se předávají z generace na generaci. Jsou součástí kulturního dědictví každé společnosti. Pomáhají děti pochopit složitý svět, který se vlivem pohádek stává srozumitelnější. Pohádka má výchovný vliv na dítě, pomáhá dítěti rozvíjet slovní zásobu. Bývá první knihou, kterou dítě dostane do rukou a učí se jak s ní zacházet. Pomáhá rodičům s vysvětlováním různých situací. Správně použitý názorným příkladem z příběhu může dítěti pomoc v řešení problémových situací, se kterými se v denním životě setkává.

V druhé první části jsem se zaměřila na rodinu a ostatní činitele, působící na dítě, vztah rodiny k četbě, čtení pohádek v předškolních zařízeních, sledování pohádek

pomocí médií. Rodina je základní jednotkou, v ní získáváme první informace o světě a vlastně o všem, co se kolem děje. Má významnou roli pro dítě, mezi členy rodiny se odehrávají první komunikace, vzniká důvěra a učí se vzájemné pomoci.

Důležité funkce má škola, která plní úkoly ve vztahu ke společnosti i k jednotlivci. Zprostředkovává dítěti stále rostoucí objem poznání, pomáhá vytvářet dobře socializovaného člověka, ale zároveň u toho respektuje jeho individualitu a stimuluje ho v rozvoji. Nezastupitelné poslání má škola ve formování čtenářství dětí

Dalšími činiteli, kteří se podílí na podpoře dětského čtenářství, jsou knihovny, které se nezaměřují jen na půjčování knih, ale pořádají besedy o knihách, divadelní představení a jiné zajímavé akce. Krátce jsem popsala, jakým způsobem mají být děti motivovány k četbě. Dále jsem se zmínila jak postupně média, jako jsou tisk, rozhlas, kino, televize a internet, vznikala a jaký mají vliv na dítě.

V poslední části je zhodnocen průzkum z informací získaných, od rodičů, dětí a učitelek mateřských škol. Provedla jsem dotazníkové šetření v předškolním a školním zařízení a u učitelek mateřských škol. Pokládala jsem otázky, jimiž jsem chtěla zjistit, zda si rodiče uvědomují, že pohádka není pouze prostředkem k zabavení dítěte na dobu, kdy potřebují vykonat nějakou práci v domácnosti nebo si na chvíli odpočinout. Vědí rodiče, že mají v pohádkách pomocnou ruku k vysvětlování různých situací, které život a svět dítěti přináší? Jaký vliv mají na děti pohádky po stránce výchovné?

Ve své práci jsem se nejvíce opírala o literaturu a některé internetové články. Práce se může dále rozvíjet v diplomové práci, která může být zaměřena na děti na prvním stupni základních škol a jejich návycích ke čtení, případně zjistit, jaká média nejvíce využívají ve volném čase.

1. Pohádkové příběhy

1.1 Charakteristika pohádek

Co je to pohádka?

Pohádka není zvláštním, zcela samostatným druhem ústní slovesnosti, který se dá rozpoznat od ostatních druhů lidové prózy. Toho si byli vědomi badatelé, kteří věnovali studiu pohádek mnohdy celý život, ale definici pohádky nám zůstali dlužni. Za druhy sobě velmi blízké bývají uváděny pověsti a pohádky.

Dětství bez pohádek si nelze představit, na celém světě, ve všech dobách se dětem příběhy vyprávějí. Pohádka patří k prvním uměleckým textům, s nimiž se dítě setkává, které může vnímat a kterým může rozumět. Pohádka jako umělecké dílo může působit už v tom období vývoje dítěte, kdy není ještě schopno samo číst. Dítě se tak poslechem připravuje na vnímání složitějších uměleckých děl.

Pohádky jsou součástí kulturního dědictví. Mnoho jich vzniklo v dávné době, kdy si lidé nedovedli vysvětlit některé přírodní úkazy a zákony a kdy o vítězství nad přírodou jen snili. Je v nich názor lidu na různé životní hodnoty, láska a nenávisť, přání, smysl pro spravedlnost.¹

Lidé si příběhy vyprávěli, něco si přidali, něco ubrali. Na celém světě, ve všech kulturách a ve všech dobách se dětem vyprávějí příběhy, které se nikdy neodehrály. *„Nic na světě nenahradí živé vyprávění nebo alespoň předčítání pohádek. Pohádka je především útvar uměleckého slova a byla především složená k vyprávění, k tomu, aby obraznost slova vyvolávala skryté obrazy imaginace, dřímající v dětské psychice, v mysli posluchače“.*²

Pohádka je psychologicky přiměřená určitému období dětského vývoje. Dobrá pohádka má vliv výchovný, i když nebyla původně určena dětem, stala se záležitostí

1 Červenka, J. *O pohádkách*. Praha: SNDK 1960. ISBN neuvedeno, s. 5,7,8

2 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno, s. 6

dětské četby pro svou srozumitelnost. Dává dítěti mnoho kladných podnětů pro rozvoj charakteru, citu, jazyka i uměleckého vkusu.

Základní funkcí pohádek je vnést smysl a řád do nesrozumitelného světa, jemuž děti, zejména v předškolním věku plně nerozumí. Děti chápou svět jinak než dospělí, možná proto vznikly pohádky. Pohádky odpovídají na otázky a zároveň učí děti, jak se chovat k rodičům, sourozencům, učí je poznávat mezilidské vztahy, vyvolávají potřebu lásky, důvěry.

Pohádka je svým způsobem útvarem nesmrtelným, přežívajícím jednotlivé generace, aniž by zestárla, omšela nebo se jednoduše vytratila. Nesmrtelné jsou zvláště pohádky, které se staly „klasickými“, to znamená, které prokázaly svou životnost v nadčasové dimenzi.

Pohádky mají v sobě zázračnou a přitažlivou moc: na jedné straně dokáží dětem poskytnout zábavu i napětí, na straně druhé probouzejí a stimulují jejich zvědavost. Podněcují dětskou představivost a imaginaci. Napomáhají rozvoji inteligence a poznávacích schopností tvořivým rozvíjením činností jako je rozvoj vyšších psychických funkcí: představování, nápodoba, symbolické hry a verbální dovednosti.

Dětská literatura poskytuje vedle zábavy také poučení, rozvíjí čtení. Rozšiřuje dětské vědomí, děti si postupně uvědomují různé problémy a potíže a poučují se o možnostech řešení, o případných důsledcích různého řešení problémů. Ze všech komunikačních médií je literatura nejdůležitější, protože je nestarší a nejobsáhlejší.

Už Platon uvádí, že staré ženy vyprávěly dětem příběhy – myrhou. I tenkrát souvisely s výchovou dětí. Pohádky se také našly na egyptských papyrech a stélách. Jedná se o příběh dvou bratrů, který se objevuje ve všech evropských zemích. Písemná tradice sahá tři tisíce set do minulosti. V Evropě představovalo vyprávění pohádek hlavní zábavu v zimním období. Na venkově bylo vyprávění pohádkových příběhů základní duchovní činností.³

3 Von Franz, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál 1998. ISBN 80-7178-2602, s. 167 - 168

Autoři pohádek definují pohádku různými způsoby:

Pohádka totiž není původně literatura, pohádka je povídání. Pravá lidová pohádka nevzniká tím, že ji národopisný sběratel zaznamená, nýbrž tím, že ji babička povídá dětem. Skutečná pohádka ve své pravé funkci je povídání v kruhu posluchačů. Rodí se z potřeby vyprávět a rozkoše naslouchat. (K. Čapek)

Pohádky jsou můj každodenní chleba i nejmilejší zábava. (H. Doskočilová, dětská autorka)

Pohádka je jedinečný umělecký útvar, čerpající svou věčnou existenci z nezníitelného folklóru z kultury vpravdě lidové. Pohádka svou jednoduchou fabulí, jasnou polarizací dobra a zla, pochopitelnými zápletkami a krásou jazyka předvádí chaotická a nesrozumitelný svět před vyvíjející se dětskou duší ve srozumitelných obrazech. To je asi ta nejdůležitější funkce pohádky: strukturovat skutečnost. Promluvit jazykem, jemuž budou děti rozumět. (M. Černoušek)

Pohádky dětem předkládají jednotlivé významy různých životních problémů, které děti během svého růstu musí individuálně vyřešit, aby nezůstaly v zajetí infantilismu i v dospělosti. Tyto problémy a způsoby jejich vyřešení jsou dětem tlumočeny ve srozumitelných konkrétních obrazech a jasných symbolech. (M. Černoušek)⁴

1.2 Pohádka jako prostředek výchovy

Ve výchově má pohádka své nezastupitelné místo. Byla mnohokrát zkoumána a napadena jako výchovné zlo, dobrá pohádka má však vliv výchovný, duševně ozdravující a pomáhá dítěti dostat se na vyšší stupeň ve vývoji duševním i citovém.

Literární text nemusí sloužit jen jako materiál k procvičování techniky čtení. Text příběhu může být použit jako výchozí materiál pro jazykovou výchovu. Oživuje dětem fantazii, zkušenosti a vědomosti. Starší děti mohou příběhy motivovat k vlastní tvorbě, protože pohádka je dětem blízká a dobře známá.

⁴ www.pohadkyprodeti.cz

Při čtení pohádek mohou děti plnit různé úkoly:

- rozvíjet kulturu mluveného slova (dbát na správnou a přesnou artikulaci, na správné dýchání)
- posilovat výrazné čtení (učit se pracovat s hlasem, správně intonovat, měnit výšku a tempo hlasu)
- učit se vnímat a chápat rým, vytvářet rýmy na vybraná slova

Děti se učí orientovat se ve slyšeném i čteném textu. Rozlišují, které údaje jsou podstatné, jak je řazen děj, dokáží doplňovat chybějící údaje. Práce s textem může vést k plnění úkolů rozvíjejících vyjadřovací schopnosti dětí.

Náměty krátkých příběhů a příhod mohou být začátkem vlastních literárních pokusů. Tvořivé psaní je činnost, při které můžeme kombinovat individuální tvorbu s kolektivními postupy. Tvůrčí psaní se může stát součástí dramatické výchovy ve škole.⁵

Častým motivem pohádek jsou příkazy nebo zákazy, a jejichž přestupování neodvratně vede k neštěstí, a jejichž dodržení je odměněno zdarem. Hrdina pohádky nesmí otevřít zakázanou komnatu - pokud zákaz dodrží, bude odměněn, pokud ne, bude potrestán. Také dítě se v procesu výchovy musí s požadavky, příkazy, zákazy vyrovnat, není to pro ně lehké, chybí a je trestáno, podobně jako pohádkový hrdina. I tento rys pohádek působí výchovně.

Dobrou pohádku dítě potřebuje tak, jako potřebuje pohyb a hru. Pro různý věk a rozumový stupeň je třeba volit pohádku s větší nebo menší náročností, složitostí nebo jednoduchostí, aby jí dítě porozumělo. Vzít dětem pohádku by znamenalo vzít lidstvu zkušenosti. Dítě začíná rozumět pohádkám většinou kolem čtvrtého roku.

Pohádka, stejně jako ostatní četba, se uplatní ve výchově až druhotně. Nejzásadnější vliv má samozřejmě rodina. Zde by mělo dítě dostávat základ. Ve škole se má dítě

⁵ Šikulová, R., Rytířová, V. *Pohádkové příběhy k zábavě i učení*. Praha: Prada, 2006. ISBN 80-247-1361-6 (brož.), s. 12 – 15

rozdíjet, uplatňovat naučené návyky. Pohádku nelze brát jako vychovatele, ale jako dobrého pomocníka.

Důležité, co pohádka poskytuje je poučení, což je určitý druh výchovy. Toho rodiče používají k pochopení některých situací. Děti si varování lépe představí, když je mu názorně zobrazeno. „Nesmíš nikomu otvírat, Smolíček otevřel a unesli ho. Nesmíš se bavit s cizími a říkat jim, kde bydlíš a kam jdeš, vzpomeň si na Karkulku.“ Pohádka navozuje i další situace, které mohou dítěte potkat, pokud je bez dohledu rodičů.

Rodiče nemusí dětem dlouze vysvětlovat, co se může stát, protože pohádku zná a ví, co se Smolíčkovi a Karkulce stalo. Svými symbolickými příběhy napomáhá pohádka poutat pozornost dětí, vzbuzuje zvědavost a zvědavost, napomáhá rozvoji inteligence a poznávání vůbec. „*Kormidlo vyprávění bezpečně naviguje křehkou kocábku dětské existence a proplutá dráha nakonec rýsuje základní obrysy mravního vývoje*“.⁶

Pohádka působí výchovně ihned, jakmile dítě začne nad obsahem uvažovat. Nevšímá si nepravděpodobností, které jsou v pohádkách, ale sleduje, co je správné a co má zvítězit, je velmi spokojeno, pokud zvítězí dobro.

1.3 Pohádka z pohledu psychologie

Pohádka je psychologicky přiměřená určitému období dětského vývoje, má v klasickém zpracování vynikající vlastnosti literární a umělecké. „*Ke zdárnému tělesnému rozvoji potřebuje dítě zdravou stravu a podobně se dítě při psychickém vývoji a zráním nemůže obejít bez odpovídající duchovní stravy. A nejen to, rozhoduje také, jakým způsobem je strava podávána. Podobně jako více chutná nedělní oběd uvařený s láskou i duchovní strava pohádky prezentována s láskou je více psychicky výživná.*“⁷ Bez těchto stimulů by vyrostli potomci zakrnělí a doprovázel by je pocit nejistoty.

Dítě má méně rozvinuté duševní schopnosti, jinak vnímá, představuje si, jinak myslí a cítí než dospělý, s rostoucím věkem se tento rozdíl postupně zmenšuje. Dítě nejprve

⁶ Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN nevedeno, s. 25

⁷ Tamtéž s. 10

nemá řeč a slovní myšlení, potom pomocí řeči ovládá přítomné situace, později představy, ale stále ještě má u něho slovo význam jen ve spojení s názorem.

Také vývoj citů a vůle lze považovat za narůstání toho, čeho se dítěti zprvu nedostává, rozumové zpracování citů a sebeovládání. Protiklad mezi dětským obrazem světa a pojetím dospělého formuloval velmi ostře francouzský psycholog Piaget. Dítě je iracionální a asociální. Teprve ve školním věku se dostává na první stupeň skutečných rozumových operací a opravdu speciálních vztahů. Kritika provedená západními, ale zejména sovětskými psychology ukázala, že Piagetova tvrzení nejsou správná. Objektivní obraz světa a elementární vztahy sociální se vyskytují již v útlém dětství, mění se ovšem jejich kvalita.

Předškolní dítě je v některých ohledech rozumné jako dospělý. Citové vztahy a procesy, které působí na myšlení dospělého, mají u předškolního dítěte na jeho vnímání a představování i myšlení nezahalený, velmi bezprostřední vliv. Je to způsobeno tím, že mu chybí vědomosti a životní zkušenosti. Některé pohádky v sobě uchovávají staré představy lidstva, jiné jsou ostře odlišeny od skutečnosti. Lid, který pohádky vykládá, i dítě, které je miluje, rozlišuje pohádku a skutečnost.

Dítě vkládá lidské prožívání nejen do zvířat, ale i do věcí. Pro děti jsou zprvu všechny předměty živé. Předškolní dítě již rozlišuje mezi neživými předměty, rostlinami a živočichy, ale někdy ne úplně. Vcítuje se do pohádky, kde cestuje koblížek, který utekl z mísy a jde do světa.

V pohádkách se vyskytují postavy s extrémními vlastnostmi. Princezny jsou krásné, čarodějnice šeredné, princové jsou dobří, stateční, jejich bratr je zlý a zbabělý. V pohádkách jsou postavy buď hodně chudé nebo bohaté. Nehezské dívky nebo princezny se stanou krásnými, zlé jsou napraveny. Tato nekomplikovanost je adekvátní dětskému myšlení. Kdo se dítěti líbí, tomu připisuje dobré vlastnosti a naopak, koho nemá rádo, tomu přiřkne špatné vlastnosti.

Svět dítěte je zjednodušený, což je způsobeno nedostačujícím rozumovým vývojem. Teprve s přibýváním zkušeností ve věku školním i později dokáže chápat složitost. Aby toho bylo schopno, musí se nejprve naučit rozeznávat.

Dítě se do pohádky, do určité postavy vžívá velmi intenzivně, má silnou schopnost identifikace. Ztotožňování nastává normálně s kladným hrdinou pohádky, malé děvče se ztotožní s Popelkou a nikoliv s její sestrou, podobně chlapec se ztotožní s postavou, která je líčena jako nejstatečnější, vítězí nad soupeři. Někdy překvapí děvčátko, které si vybere roli zlé sestry, chlapec si chce zahrát zlého draka, který pojídá princezny. To má však příčiny v odlišném individuálním vývoji jedince, a ne nějaké primární špatnosti dítěte.

Schopnost dítěte vžívat se do pohádkového děje, jeho silná citová účast na něm, nevidět při předvádění pohádek, ale i z výrazu při naslouchání pohádkám.⁸

Pohádky jsou vyprávěním směřujícím k sjednocování protikladů, k usmiřování protichůdných sil. Dobře vyprávěné a dobře pročitáné, již v dětství připravují solidní základy pro stavbu integrované osobnosti dospělého člověka. Představují tak jedinečný psychologický soubor terapeutické hodnoty.

Pohádky jsou průvodcem po vývojové cestě psychiky od narození, přes dospívání až ke konečnému hledání vlastní identity. Každá se dotýká jiných složek psychického vývoje. Otesánek nás poučí nejen o nenasytosti, ale také jak taková nezdrženlivost končí, hrneček, který pořád vaří, sice uspokojí hlad, ale ukáže se co se stane, když ho přestaneme ovládat.⁹

1.4 Pohádka jako pomocník při řešení problémů

Řešit problémy je celoživotní lidský úděl. Problémy řeší i předškolní děti, jsou jistě jiné než problémy dospělých, ale zdaleka nejsou zanedbatelné. Jak se naučí děti k problémům přistupovat, se později promítne do jejich celoživotního postoje.

Některé pohádky mohou děti připravovat na problémové situace. Představují jakousi obecnou průpravu k postoji. Ukazují dětem, jak k problémům přistupovat, ale

8 Červenka, J. *O pohádkách*. Praha: SNDK 1960. ISBN neuvedeno, s. 227-238

9 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno, s. 28

nepodávají jednoznačný recept na řešení problémů. Některé typy pohádkových zápletek mohou podněcovat nebo naopak utlumovat tvořivou nápaditost dětí, kterou pak mohou v dospělosti uplatnit v nespočetných životních problémech.

V klasických pohádkách se objevuje řada problémů, které řeší hrdinové dvojitým způsobem, a to z hlediska tvořivého myšlení a psychologie. Pasivně – zpravidla se objevuje v podobě zázračných a nadpřirozených postav. Aktivně - hrdinové si vědí rady vždy a všude a každou situaci vyřeší.

Příklad aktivního řešení je v pohádce O perníkové chaloupce. Jeníček a Mařenka osvědčují růst poznávacích aktivit a hodnotu spolupráce sourozenecké solidarity. V okamžiku, kdy chce ježibaba, aby nasedly na lopatu, dostanou děti onen bezvadný nápad. Předstírají, že nevědí, jak na lopatu usednout, a požádají ježibabu, aby jim to ukázala. Je to vynikající ukázka tvořivého vyřešení problémové situace.

Podobná řešení ukrývají návody na praktickou užitečnost. Kárané děti mohou situaci obrátit a říci rodičům: „Tak nám to ukažte“ nebo poukázat na to, že kárající dělají totéž, za co jsou kárané. Riskují sice trest, ale tvořivé myšlení obsahuje určité riziko.

Rozdílný způsob je řešení pomocí magických, zázračných činitelů. Hloupý Honza tráví čas na peci, která se dá sama od sebe do pohybu a přijede tam, kam má. Hrdina očividně naplnil čas pouhým sněním a k úspěchu se propracoval, protože při zkoušce konstatuje takové banality, na než ostatní nepřijdou.

Některé zázračné síly si musí hrdina naklonit svým mravně čistým a etickým chováním. Vydá se do světa, rozdělí se o poslední kus jídla a za to je odměněn. K živočišně říší se chová s porozuměním, neničí přírodu, dovede být trpělivý, nepodvádí. S takovými postoji v pohádkách jasně souvisejí i pozitivní etické postoje. Pohádky v tom mají velkou výchovnou hodnotu.

Dalším řešením problémů v pohádkách jsou hádanky. Jsou hrdinům kladeny v různých ožehavých situacích - pokud neuhodnou, zahynou. Otázek v pohádkách typu: Co je nejsladší? Co je nejrychlejší? Co je nejstrašitější? a podobně je v pohádkách celá

řada. Pěstují v dětech citlivost k metaforickému vyjadřování, citlivost k verbálním náznakům, schopnost myslet a obrazně se vyjadřovat.

Nápadník získá ruku princezny, pokud vyřeší hádanku. Cení se nejen bohatství, rodová předurčenost, ale i důvtip. Přichází chudý nápadník prostého původu, který hádanku snadno vyřeší. Děti rychle postřehnou, že důležitá je pokora, nikoliv hrabivé motivy. Tak se v rámci pohádek cvičí v dovednostech chápat symbolická zašifrování.

Jiné pohádky zase kladou důraz na rozvíjení a dostatečné osvojování paměťových funkcí. Určité věci je nutno si rychle pamatovat, jinak hrozí rychlý konec. Hrdina zůstane uvězněn ve skále, když zapomene kouzelnou zaklínadlo „Sezname, otevři se“. Jiný zase otevře oči tam, kde je měl nechat zavřené. Vynikající ukázkou zapomnětlivosti je pohádka Hrnečku vař. Hladovějící matka je tak okouzlena hrníčkem, že zapomene formulku, která zastavuje vaření kaše, takže vznikne dopravní kalamita na cestě do vesnice.¹⁰

*„Zní to poněkud nadneseně, když tvrdíme, že díky pohádkám se děti učí správně myslet a tvořivě řešit problémy. Zní to v době, kdy se klade takový důraz na osvojení matematicko-logických operací a počítačového jazyka, možná až neskutečně. Málokdo si však uvědomuje, že ovládnout počítač znamená pouze přizpůsobovat tvořivé kapacity našeho myšlení předepsaným algoritmům příslušného computerového jazyka, že výuka, jak rozumět technickým dokonalostem, vůbec neučí, jak tvořivě zvládat a řešit své problémy. Tvořivé myšlení především předpokládá nápady. A jak nápady dostávat, se děti mimo jiné učí právě poznáním světa pohádek a jejich příběhů“.*¹¹

V rovině emocionálního prožívání přispívají pohádky k řešení protiúzkostných postojů. Kritická situace vyžaduje rychlost a afektivnou nápaditost, je-li člověk vystaven příliš silnému působení emocí a strachů, což se podobá trémě. Pokud prožívá dítě úzkost z nadměrného očekávání úspěchu, může selhat, protože se mu nedostává spontánní nápaditosti, kterou děti dostávají do vínku, ale kterou přísná výchova utlumí nástupem do školy.

10 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno, s. 164 - 169

11 Tamtéž s.170

V mnoha pohádkách Boženy Němcové i Karla Jaromíra Erbena zaznívá motiv konfrontace hlouposti a důvtipu. Pohádka Štěstí a Rozum je toho příkladem. Oba se nedokáží dohodnout, kdo je na tom lépe: Rozum, který všechno uváží a rozebere, nebo Štěstí, které spoléhá na fortuna?

Jako ve všech pohádkách, tak i v životě se vyplácí zlatá střední cesta: podporovat v dětech nejen kázeň myšlenek a osvojování poznatků, ale i jejich volnější a tvořivější pohyb. Na tvořivě podpůrné funkce pohádek bychom neměli zapomínat.¹²

V knize *Děti a svět pohádek* psychologicky rozebírá Černoušek pohádky, ale ukazuje na základní dimenze člověka: K rodičovské lásce, ke vztahům mezi sourozenci, k etickému zakotvení ve volně mezi dobrem a zlem, ke stálému vytváření vztahu ke světu... Autor sáhl ke zpracování tohoto tématu po mnohaletém studiu.

Popelka (příběh o sourozenecké rivalitě)

Jednou z nejoblíbenějších pohádek je příběh o Popelce. Popelka se dotýká věčného lidského problému rivality mezi sourozenci a naznačuje jak takový problém vyřešit. Příběh je vybudován kolem úzkosti, obav a nadějí. Popelka nakonec v příběhu vítězí nad svými nevlastními sestrami, které jí přály všechno nejhorší. Vítězství představuje odhojení sebeúcty a sebehodnocení. Z dívky, značně podceňované, se nakonec stává vyvolená královna. To je poselství pohádky. Je tak zjevné, že i malé dítě pochopí podstatu vyprávění.

Když děti pohádku o Popelce čtou nebo se na ni dívají, promítají sama sebe do pohádkového dění. Ztotožňují se s postavami, většinou s hrdinkou pohádky. Málokteré dítě se ztotožní se zlými nevlastními sestrami, nebo s macechou. Když se děti setkají s Popelkou, ožívují se v nich situace vlastní zkušenosti s rivalitou a s rodičovským favoritismem nebo opomíjením. Na jedné straně si děti nepřejí být v postavení Popelky, na straně druhé jí závidí. Jedná se o identifikace dvojí, kladnou i zápornou.

12 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno, s.170 - 171

Sourozenecká rivalita je vedle sourozenecké solidarity nejčastějším modelem vzájemných vztahů mezi sourozenci. Proto pohádky s tímto tématem jsou tak oblíbené. Od malinka děti v rodině bojují o stejné cíle. Někdy stačí usilovat o přízeň rodičů, kteří mají málo času. Rivalita může odrážet úsilí o místo na rodinném výsluní, ale může také maskovat hlubší citové pochody – závislost nebo silnou potřebu intenzivního vztahu ke druhému sourozcenci.

Málokterí rodiče se dovedou beze zbytku vcítit do duší malých soupeřů, aniž by některému nestránili, nenadržovali. Většina rodičů dává zpravidla zastřenými způsoby přednost některému ze svých dětí. Mírně je favorizují a vzájemně je srovnávají. Rodiče také s oblibou někoho kladou za vzor. Právě na tyto nerovnosti je dětská duše mimořádně citlivá. Pohádka o Popelce nabádá k trpělivosti a k víře ve vlastní osud.

Dalším rysem pohádky o Popelce je problém čistoty a uklízení. Tento problém je aktuální stále, dokud se budou rodit lidská mláďata. Poměrně dlouhou dobu trvá, než v dětech vypěstujeme smysl pro vlastní čistotu a čistotu okolí. Děti pochopí, že je potřeba se umývat a vykonávat osobní hygienu, ale velmi nerady uklízejí. Všechny je k tomu třeba přinutit, žádné dítě rádo neuklízí. Uklízení není oblíbené, protože je často v rodinné výchově užíváno jako prostředek trestu.¹³

Perníková chaloupka (příběh o dvou domovech a sourozenecké solidaritě)

Příběh o Jeníčkovi a Mařence má několik významových rovin, zjevných i skrytých. Perníková chaloupka je příběhem o pozitivních hodnotách sourozeneckého přátelství, vzájemné solidarity, která vzniká vlivem neblahých okolností, do nichž jsou hrdinové uvrženi.

Rodiče Jeníčka a Mařenky jsou tak chudí, že si položí existenční otázku, mohou-li své potomky uživit. Dnešní děti nechápou, proč rodiče v pohádce své děti vyhánějí

13 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno, s. 37 - 70

z domova do tmavého, nepřátelského lesa. Nedokáží si situaci představit, nevědí, co je to dlouhodobě strádat hladem.

Začátek pohádky ukazuje, kam až může vést neutěšená ekonomická situace, ke ztrátě rodičovských hodnot, k zesobečtění člověka. Co jiného lze usoudit o otci, který na naléhání matky připustí to, že děti zavede do hlubokého lesa, kde je nechá napospas osudu? To, že sourozenci naleznou v lese chaloupku, která překypuje jídlem, znamená druhý domov. Děti se tady konečně dosyta nají.

Situaci dočasného opuštění si prožije každé dítě na vlastní kůži. V kojeneckém věku se například probouzí v temné noci, než pronikavými hlasy přivolá rodiče, zažívá chvíle osamocení. Dítě zažívá nepříjemné pocity, kdy je samo, nikde nikdo, dokola je tma tmoucí, má vyprázdněné břicho. Je to situace nezáviděníhodná, všichni jsme takové momenty zažili.

Les působí na děti za denního světla přívětivě, ovšem v noci je situace úplně jiná. Dítě nehodnotí les jako prostor pro čerpání nových sil, ale les je pro ně vždy čarovný, kouzelný, magický a pohádkový. V noci je les zabydlen jinými stvořeními než ve dne. Žijí v něm skřítkové, obři, ježibaby a lední duchové. V noci se do lesa nastěhuje celá pohádková říše. Být ztracen v temném a hlubokém lese, je pro evropské děti traumatická újma.

Jeníček v pohádce v sobě nezapře kluka, dokáže vylézt na vysoký strom, aby se rozhlédl, ale také nezapomene značkovat cestu. Kamínky zůstanou, drobečky sezobe ptactvo. Po svírající úzkosti děti zahlédnou světlo, vydají se na cestu a objeví chaloupku, která se skládá ze samých dobrot. V původním domově se jim nedostávalo jídlo, v novém domečku je ho tolik, že zažene věčný dětský hlad.

Děti vyhnal do lesa hlad, nyní mají před sebou ideální domov, kde stačí pouze jíst a jíst. Bez práce mají tolik jídla kolem dokola! Ježibaba je dokonce zpočátku hodná, hlavně proto, že uspokojuje potřeby sourozenců. Ovšem uspokojení hladu je jen jedna strana mince. Setrvat v takovém prostředí znamená nerůst, nevyvíjet se, zůstat v závislosti na vysněném domově, který však ve skutečnosti neexistuje. Navíc dětem hrozí ze strany ježibaby nebezpečí, chytla je, aby je snědla.

Celé dobrodružství končí tak, jak má pohádka končit, vítězstvím dobra, v tomto případě vítězstvím k realitě probuzených sourozenců. Oba sourozenci spolupracují na své záchraně a vzájemně likvidují hrozbu ježibaby, a to velmi důvtipně, co chtěla učinit ona jim, učiní jí oni. Konec příběhu se odehrává ve znamení utužených sourozeneckých pout, ve znamení solidarity vrstevníků.

Pohádkový osud Jeníčka a Mařenky se uvádí i ve vědeckých psychologických pojednáních jako příklad vzorné sourozenecké soudržnosti, solidarity a loajality. Taková intenzivní vazba mezi sourozenci může vznikat především tam, kde došlo k nějakému závažnému kolapsu, k nedostatku, který narušil průběh výchovy a dospívání. Žijí-li děti v relativně zdravé rodinné atmosféře, pak k takové intenzivní sourozenecké vázanosti ani nemůže dojít. Rozvíjí se vzájemná starost, zájem, ale nikdy mimořádná loajální a solidární vazba.¹⁴

Sněhurka a sedm trpaslíků (příběh o žárlivosti, narcismu a práci všedních dnů)

V dnešní době je příběh Sněhurky ve stejnojmenné pohádce zatlačen do pozadí, pozornost dětí se upíná k sedmi trpaslíkům. Původně nehráli trpaslíci v pohádce významnou roli. Získali na nesmírné popularitě díky filmovému zpracování Walta Disneyho. Předtím představovali anonymní hornické skřítky, kteří poskytnou Sněhurce dočasný domov. Ve filmovém zpracování dostávají nezapomenutelná jména. Sněhurka získá mužíky svým půvabem a krásou a ti se rozhodnou ji ochraňovat.

Trpaslíci v pohádce bydlí v domečku v lese, ale veškerý čas tráví činorodou prací v útrokách země. Představují v pohádce pozitivní magické činitele, i když nejsou nijak zvlášť mocní. Poskytnou domov, přijmou Sněhurku mezi sebe. Pomáhají jí vytvořit nový domov, (což je důležitý aspekt pohádkového děje), sice přechodný, ale důležitý.

14 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno s.71 - 88

Sněhurka je stejně jako Popelka velmi známá a rozšířená pohádka. Objevuje se ve všech zemích Evropy již několik století. Neví se přesně, jakého je původu, je však jisté, že současnou podobu mají na svědomí bratři Grimmové, kteří upravili italskou lidovou pohádku Ragazza di latte e sangue - Dívka z mléka a krve.

František Hrubín ve svém zpracování Sněhurky přivádí na scénu chudou ženu, která prosí o trochu jídla pro děti. Královna si povzdechne, že by za dítě dala život. Rouhání se v pohádkách trestá a dovolávat se zázračných sil často znamená přinést za to velkou oběť. Brzy se královně narodí dítě, a královna za to dá svůj život. Brzy vstoupí na scénu macecha se vším všudy. Je to ukázková macecha, nemá ke Sněhurce žádné city, ale ani je nepředstírá. Je zaujata sama sebou, svou krásou. Čas je však neúprosný, královnin půvab mizí a rozehrává se téma vzájemné žárlivosti dvou žen. Jedné rozkvétající a druhé uvadající.

Sněhurka vyrůstá v napůl „náhradní“, neúplné rodině. Má sice tatínka, ale ten nehraje téměř žádnou roli. Je výrazně zatlačen do pozadí vyprávění. Macecha sleduje pouze cíle vlastního uspokojení. Takové lidi označujeme za narcistické, žijí v sebelásce a druhé potřebují pouze k potvrzování vlastní velkoleposti. Narcistický člověk manipuluje láskou a přízní lidí. Obraz v zrcadle je výsostným symbolem a přímým znázorněním narcismu. Zrcadlo v pohádce mluví lidskou řečí.

Odhalení pravdy má za následek proměnu královny v labilní osobu. Rozlítí se, nejdříve zničí zrcadlo, pak přemýšlí, jak odstranit Sněhurku. Chce odstranit toho, kdo se mi odvážil říci pravdu, i toho, kdo je lepší než já.

V období dospívání, začínající puberty, se vztah matky a dcery stává poněkud napjatým, někdy vyhroceným. Často se vstřebává do dospělého, pro obě strany přijatelného vztahu, někdy ovšem nabere takové intenzity, že dochází k nekontrolovatelným emocím, někdy až explozím. Bývají to zpravidla narcističtí, na sebe orientovaní rodiče, kteří se mohou cítit ohroženi, když pozorují růst svých dětí. Jak děti rostou, mají před sebou obraz svého vlastního stárnutí. Dokud jsou děti na rodičích závislé, je relativně všechno v pořádku, ovšem jakmile již jsou děti nezávislé, mohou být najednou pocíťovány jako hrozba.

Mezigenerační žárlivost je fenoménem na celém světě a příběh o Sněhurce ukazuje zobecněnou formu ve vztahovém rozměru matka – dcera. V dobré a citlivé atmosféře správné rodiny probíhají změny bez újmy v citovém životě. V mnoha rodinách probíhají bez vážnějších komplikací, někde ovšem nikoliv. Pro dospívající může být žárlivost rodičů hnacím motorem.¹⁵

Význam čertů v pohádkách

Dnes už pravděpodobně na čerty nikdo nevěří, nebo se tak alespoň tváří. Čerti jsou bytosti pocházející z říše pověr, jsou produktem lidského strachu a obrazotvornosti. V pohádkách bývají zesměšňováni. Dospělí dávají dětem najevo, že čerti jsou pouhým výtvozem lidové fantazie, že neexistují.

Ovšem jednou za rok, navečer pátého prosince, mnozí rodiče začnou shánět v okolí lidskou bytost, která je převlečená za čerta. Přejí si, aby navštívil jejich domácnost a pořádně jejich děti vystrašil, případně potrestal. Tito čerti hrozí řetězem, uhlím a hrubým pytle, do něhož neposlušné děti hodí a odnesou do pekla. Pro malé děti může být takové setkání s čertem duševním traumatickým zážitkem. Je na každém z rodičů, aby si uvědomil, jestli je pro zlobivé dítě takový zážitek lepší než domluva, případně přiměřený trest od rodičů.

V současných pohádkách jsou čerti pramálo nebezpeční. Jsou hloupí, slaboduší, nemotorní a těžkopádní. Nevíme, zda čerti v pohádkách byli zesměšni odjakživa. Čert představuje zosobnění zla a nositele trestu, ale i svůdce, toho, kdo nabádá a svádí k překročení mravních pravidel.

I dnes prožívají děti čerty, i když jsou ujišťovány, že neexistují. Děti se jich obávají, mohou ve fantazii prožívat trest přicházející z pekla. Růstem pocitu viny se zvětšuje i nositel trestu, narůstá intenzita obav.¹⁶

15 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno s. 89 - 110
16 Tamtéž s. 153 - 163

1.5 Vývoj literatury pro děti

Literatura určená pro děti a mládež zahrnuje tvorbu záměrně jim věnovanou a texty, které děti a mládež přijímají jako svou četbu. Tato literatura je většinou pro děti a mládež ve věku od 3 do 16 let. Žánrová skladba je často vykládána z aspektu ontogeneze psychiky dítěte.

Až do konce 18. století se pohlíželo na dítě jako na zmenšeninu dospělého, pochopení jeho potřeb přicházelo s pedagogickými myšlenkami Jeana Jacquese Rousseaua, ale bylo podmíněno zájmem o výchovu a vynálezem knihtisku.

Za první intencionální dílo ve světovém kontextu se považuje ilustrovaná encyklopedie *Orbis sensualium pictus* Jana Amose Komenského, která byla vedle biblických textů nejrozšířenější knihou pro děti. Hlavní četbou pro děti byly didaktické texty. Pohádkové vyprávění sepsal klasicistní vzdělanec Charles Perrault v *Pohádkách matky husy* (1697), které se staly základem mnoha adaptací pro děti.

Jana Čeňková uvádí, že doložené počátky četby pro děti a mládež v českých zemích se uvádí do období Marie Terezie a Josefa II., kdy je zavedena povinná školní docházka a s tím spojená potřeba školní četby. Se školskými zákony se postupně rozšířila školní čítanka, která byla ve svých počátcích didaktickou „čítací knihou“ všeho učiva a postupně se vyvíjela do soudobé podoby umělecky hodnotných textů s metodickým aparátem.

V četbě dětí a mládeže sehrály velkou roli časopisy. Až do počátku 20. století byla do čítanek zařazována poezie včetně veršovaných bajek a prozaická tvorba. Na konci 19. a počátku 20. století vznikala umělá poezie, která vycházela z lidové říkadlové formy (ukolébavky, rozpočítadla, škádlivky a jiné). Má za úkol rozvoj rodinných vazeb, lásku k přírodě, v tomto duchu tvořil Josef Václav Sládek.¹⁷

¹⁷ Čeňková, J. Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury. Praha: Portál 2006. ISBN 80-7367-095-X, s.11-16

Proměny české společnosti po převratných listopadových událostech roku 1989 se promítly i do sféry literární tvorby. Původní hodnotová česká literatura pro děti a mládež stagnovala. Její oslabené pozice využila všudypřítomná masmediální kultura, zvláště televizní, vzývající kult brutality a násilí. Oživení nastalo až v polovině 90. let, zásluhou renomovaných tvůrců dětské knihy, později i mladých talentovaných debutantů.¹⁸

Pohádkový žánr má nezastupitelné místo v dětské literatuře. Je zastoupen klasickou i moderní podobou, zahrnující pohádku kouzelnou, zvířecí, parodickou i s příběhem ze života. Utvářela se v návaznosti na českou literární tradici 19. století (B. Němcová, K. J. Erben), meziválečnou (K. Čapek) i doby poválečné. V umělecky kvalitní pohádkové tvorbě 90. let zaujímají pozici překlady, adaptace a převyprávění folklorních látek zahraničního, eventuálně domácího původu.¹⁹

Rodiče, učitelé, knihovníci, vychovatelé i spisovatelé si kladou otázku, zda je pohádka škodlivá pro výchovu dítěte nebo ne. V 90 letech minulého století byly publikovány kritické soudy o dětské literatuře především v odborných časopisech *Zlatý máj*, *Ladění*, *Tvořivá dramatika a Komenský* a také týdeník *Nové knihy*. Mnohokrát byla pohádka zkoumána a napadena jako výchovné zlo, jako by fantastičnost a zdánlivá krutost mohla působit a působila neblaze na duševní vývoj dítěte.²⁰

Jaroslav Frey, knihovník a autor dětské literatury, byl jedním z kritiků pohádek. Vydal v roce 1941 knihu *Boj o pohádku*, kde odmítá pohádku jako četbu mládeže. Uvádí, že pohádka je nevhodnou četbou pro dítě před osmým rokem a doporučuje pro toto období rýmovačky. Freyovo odmítnutí pohádky narazilo na odpor těch, kteří jsou lépe kvalifikovaní než knihovník dětského oddělení největší knihovny. Freyovy názory jsou přijímány velmi kriticky.

Knih Bedřicha Fučíka „O knihu pro mládež“ je nejvýznamnějších hlasem o dětské knize. Fučík je nesmlouvavý, většinu dětských knih prohlásil za balast, který se do

18 Toman, J. *Současná česká literatura pro děti a mládež*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2000, ISBN 80-7204-170-3, s. 3-4

19 Tamtéž, s. 9

20 Tamtéž, s. 27

rukou dětí neměl dostat, upozornil na naprostý nedostatek tvůrčích duchů v oboru dětské četby, kde se na tak vážný úkol odvažují lidé, kteří o pravé literární tvorbě nemají ponětí. Odmítá aplikaci psychologie dospělých na dítě a je přesvědčen o vysoké mravní hodnotě pohádky, do které je „zvrstvena esence životní zkušenosti a moudrosti“. Na Kubínových a Horákových pohádkách ukazuje možnost moderní české pohádky.

Kubín i Horák zasvětili pohádkám celý život, Kubín byl jejich pilným sběratelem, Horák byl badatel a komentátor. Usilovali o novou pohádku, byl to případ i Erbena, Němcové a také Říhy – Tilla. Kdo se chce zabývat pohádkou, musí se s ní seznámit i po stránce vědecké. Tuto stránku zanedbal Frey.²¹

Jiří Horák, znalec lidových tradic, národopisec a literární historik vydal v „Českém Honzovi“ sbírku pohádek s vzácnou čistotou. Zastává se tohoto oblíbeného druhu dětské četby, ukazuje hluboký mravní základ, na kterém je pohádka vybudována a upozorňuje na velké výchovné možnosti pohádek Erbenových a Němcové. *„Vždyť pohádka je jeden z nejdražších odkazů ústní lidové slovesnosti, vzácné umělecké ztělesnění všelidských ideálů, které tvoří základ mravního života každého národa“.*²²

Často bývá zdůrazňován jako veliký klad pohádky, že bystří dětskou fantazii tak, jako žádný jiný druh četby a z toho je usuzováno na její nezbytnost pro dětský duševní život a vývoj. Toto přesvědčení vyslovil například F. A. Soukup: „Účelem pohádek je výcvik fantazie“. Vzhledem k fantazii nemá pohádka jiný vliv než jiná poutavá kniha. Každá četba, která dítě zaujme, je schopna rozvíjet jeho fantazii, což nemůže být pouze výhradou pohádky. Pokud bychom uznali, že tuto vlastnost má jen pohádka, pak asi po desátém roce, kdy děti přestávají číst pohádky, by musela fantazie úplně zakrnět.

Pohádkové hrůzy a ukrutnosti bývají obránci pohádek přehlíženy. Alois Ditchl uvádí, že dokud jeho syn nepoznal pohádky, nebál se tmy. Po přečtení pohádek od Erbena a Němcové začal mít strach. Je přesvědčen, že strach nesmí být stínem dětské duše a nesmíme mu dítě přivykat od útlého dětství.

21 Lužík, R. *Pohádka a dětská duše*. Praha: Václav Petr 1944. ISBN neuváděno, s 8

22 Tamtéž, s. 6

František Doutlík, jeden z obránců pohádek, to řekl otevřeně: „Jsem jejím obráncem, protože jsem je miloval jako dítě“. Pohádky nemohou být tak nebezpečné, poněvadž nám přece neublížily. Z lásky k pohádce a ze vzpomínek na její četbu v dětství pramení starost, co dáme dětem, když jim vezmeme pohádku.²³

Zaslouhuje pohádka, aby byla studována a bylo jí věnováno hodně pozornosti? Vznikly pro ni četné diskuze. Vyvolala vedle drobných potyček i dva větší boje. První podnítl Jaroslav Petrbok v časopise Úhor a druhý Bertý Ženatý v Lidových novinách, oba byli proti pohádkám. Nepřinesli nic pozoruhodného nebo nového, důvody byly spíše citové než rozumové, proto velmi brzy zmizely z tisku.²⁴

1.6 Dílčí závěr

Pohádky jsou vyprávění, která se předávají z generace na generaci. Původně byly předávány ústně, později v knižní podobě. Jsou součástí kulturního dědictví každé společnosti. Pomáhají děti pochopit složitý svět, který se vlivem pohádek stávají srozumitelnější. Nedokáží si představit dětství bez pohádek, děti by byly ochuzeny o mnoho prožitků, ale i poučení, která jim jsou předávána srozumitelnou formou.

Pohádka má výchovný vliv na dítě, pomáhá dítěti rozvíjet slovní zásobu. Pohádka bývá první knihou, kterou dítě dostane do rukou a učí se, jak s ní zacházet. Pomáhá rodičům s vysvětlováním různých situací. Správně použitý názorným příkladem z příběhu může dítěti pomoci v řešení problémových situací, se kterými se v denním životě setkává.

Pohádka působí na psychiku dítěte, proto musí být dítěti vybrána podle jeho rozumového vývoje. Musí pochopit smysl pohádky. V každém věku jinak dítě vnímá, pohádka by mu neměla být podávána tak, aby se dítě bálo. Dítě se často ztotožňuje s pohádkovými postavami. Pokud si dítě vybere záporného hrdinu, může nám to ukázat na problém, které dítě prožívá a třeba se o něm bojím mluvit.

23 Frey, J. *Boj o pohádku*. Praha: Život a práce 1942. ISBN neuvedeno s. 75 - 79

24 Tamtéž, s. 9 - 10

Literatura pro děti začala školní čítankou a prošla velkým vývojem. V četbě dětí sehrávaly a stále sehrávají velkou roli i časopisy, kterých je velké množství, pro všechny věkové skupiny dětí. Malé dítě lákají knihy a časopisy s obrázky. Pokud si je rodiče nebo i sourozenci s ním prohlíží a čtou mu, dokáže časem podle obrázků celou pohádku i malé dítě povykládat samo. Je to pro dítě mnohem přínosnější, než posadit k televizi a pustit mu pohádku.

Mezi autory pohádek se ovšem našlo i dost kritiků pohádek, bývá napadána jako výchovné zlo. Podle některých kritiků by malým dětem měly být čteny rýmovačky místo pohádek. Navzdory kritikům mají děti stále zájem o pohádky, ty je neustále okouzlují a pohlcují. Věřím, že rodiče se v hloubi duše vrací vzpomínkami do dětství, když je svým dětem čtou nebo když se s nimi dívají na hrané nebo kreslené pohádky v televizi.

2. Rodina a další činitelé

2.1 Rodina a její funkce

Rodina je skupina osob navzájem spjatých pokrevními svazky nebo adopcí, dospělí členové jsou odpovědni za výchovu dětí. Rodinu tvoří muž, žena a jejich děti, rozšířená rodina ještě zahrnuje prarodiče, tety, strýce, bratrance a sestřenice. Členové rodiny sdílejí společný prostor, tráví spolu čas.

„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.“²⁵

Rodina může být definována různě, ale stále zůstává základní jednotkou společnosti, se kterou se dítě setkává a ve které vyrůstá. Rodina je prostředí, kde si lidé utvářejí vztahy, komunikují. Přes všechny problémy, kterými rodina ve své historii prošla, zůstává nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí jak pro dospělého, tak i pro dítě. Při předávání hodnot z generace na generaci je nezastupitelná, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a v rozhodujících fázích ho ovlivňuje.

Právě v rodině získáváme první informace o světě a o všem co se kolem děje. Věkem v ní přebíráme různé role, názory, postoje, vytváříme si svou identitu a bereme si z ní vzory do dalšího života. Rodina by měla být jistotou, na kterou se člověk může spolehnout. Důležitá je komunikace mezi členy rodiny, důvěra a vzájemná pomoc.

25 Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3, s. 79

V popředí rodiny by měl stát citový vztah mezi jejími členy, který se odvíjí od dospělých, které vychovávají děti. V posledních letech se stále častěji objevují neúplné rodiny, které vychovávají děti. Nároky na dnešní rodinu jsou obrovské a zasahují do všech oblastí osobnosti, proto se zvyšuje potřeba funkční rodiny.

Nároky a požadavky na rodinu v moderní společnosti neustále vzrůstají, ale důsledkem je, že plní své funkce jen nedostatečně. Na druhé straně se význam rodiny posílil. Zejména v sociálně slabém prostředí je rodina většinou jediným opěrným bodem, kam se její členové a především děti, mohou uchýlit.

Profesor B. Kraus uvádí v knize „Základy sociální pedagogiky“ funkce, které plní rodina ve společnosti:

- **Biologickoreprodukční funkce** rodiny má význam pro společnost i pro jedince, který rodinu tvoří. Pro zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu. Podstata této funkce se nemění, ale podle současného trendu je ve většině vyspělých zemí dítě vnímáno jako překážka profesního růstu a seberealizace. Stále více partnerů plánuje pouze jedno dítě.
- **Sociálně-ekonomická funkce** zahrnuje mnoho aspektů. Členové rodiny se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu povolání, kterému se věnují. Sama rodina se stává významným spotřebitelem. Poruchy této funkce se projevují v hmotném nedostatku, důsledkem nezaměstnanosti. Na straně druhé řada rodin založila rodinné firmy.
- **Ochranná funkce** spočívá v zajišťování životních potřeb nejen dětí, ale všech členů rodiny. Od dnešní rodiny se očekává větší zainteresovanost a spoluúčast na jejím plnění (pacienti jsou dříve propouštěni z nemocnice, hradí regulační poplatky, školy již neorganizují preventivní prohlídky).
- **Socializačně-výchovná funkce** učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Přípravuje děti do vstupu do praktického života. Dnes je významné i výchovné působení mladší generace na starší (například v zacházení s moderními komunikačními prostředky). Někdy rodina přesouvá odpovědnost za školu a očekává, že učitelé napraví chyby, kterých se rodina ve výchovných přístupech dopouští.

- **Rekreační a relaxační funkce** jsou aktivity, které se týkají všech členů rodiny, pro děti mají největší význam. Rodina tráví společně svůj volný čas, věnuje se zájmovým činnostem, jezdí společně na dovolenou.
- **Emocionální funkce** je zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné a tak potřebné zázemí jako rodina. V dobře fungující rodině máme pocit lásky, bezpečí, jistoty. Lze však sledovat, že v důsledku změn přibývá rodin, které tuto funkci, z různých důvodů, plní jen s velkými obtížemi, nebo téměř vůbec.²⁶

2.2 Rodina - základ utváření osobnosti

Člověk přichází na svět jako biologická jednotka – individuum – vybavená vrozenými reflexy a instinkty. Osobností se člověk nerodí, ale stává se jí v průběhu svého života, při interakci se sociálním prostředím, zvláště pod vlivem učení a výchovy. Chování osobnosti i její vývoj ovlivňují podmínky vnější i vnitřní. Člověk je aktivním subjektem, vybírá si podmínky, které nechá na sebe působit, ale aktivně do něho zasahuje.²⁷

Již ve druhém roce života dítěte se vytváří vědomí domova. Nejprve jako příslušnictví ke společenství lidí známých, bezpečných, spolehlivých, s nimiž žije. Teprve s lidmi patří tedy dítě na nějaké místo, kterému je možno říkat domov. Jediným bezpečným místem na světě není jen náruč matky, ale daleko širší a hlubší prostředí domova.²⁸

Vliv rodiny na rozvoj dítěte je pro dětství i pro další rozvoj stěžejní. V mnoha rodinách má nenahraditelnou roli, ovšem v dnešní době začíná být stále zřetelněji oslabována. Na rodiče jsou kladeny stoupající životní nároky, existenční starosti, prestižní potřeby. Rodiče chtějí sami „žít“, ztrácejí ochotu obětovat své zájmy pro zájmy dítěte. Selhávají někdejší rodinné vazby, stoupá počet neúplných rodin a rodin s dětmi z několika manželství. Vícegenerační rodiny jsou spíše výjimkou.

26 Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3, s. 81-83

27 Vízdal, F. *Základy psychologie*. Brno: IMS, 2009, s. 149,150

28 Matějček, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál 2008. ISBN 978-80-7367-504-2, s. 69

Přes všechny poznatky o oslabení rodiny je dítě rodinou ovlivňováno nejvíce. Rodina plní základní úlohu při tvorbě životní cesty dítěte. Dítě citlivě vnímá vše, co se kolem něj děje, i když dospělí mají pocit, že zrovna teď se tak neděje. Do pěti let musí člověk zvládnout daleko více úkolů než kdykoliv později. Vývoj dítěte probíhá doslova před očima.

Podstatné, co vytváří skutečný vztah mezi rodiči a dětmi, je vedení rozhovorů. Výsledky výzkumů jsou dost smutné. Jen malá část rodičů si najde čas na rozhovor s dětmi, u starších dětí je to spíše jednostranné poučování.

Rodiče jsou odpovědní za výchovu svých dětí, mají na ně vliv už od narození. Nejlépe je znají, nejlépe jim rozumí, vědí, co mají rády, co je těší, co je trápí. S dětmi společně rozhodují o výběru školy, zájmových kroužků, a dalších podstatných věcech, které postupně dítě provází.

Výchova v rodině je oboustranná. Děti, rodiče i prarodiče, pokud se podílí na výchově, na sebe působí vzájemně. Nejen rodiče vychovávají, ve funkční rodině se rodiče snaží přijímat názory dětí a přemýšlet o jejich pohledu na svět.

Čtení pohádek (u malých dětí prohlížení knihy) před spaním se může stát příjemným zvykem, který budou vyhledávat děti i rodiče. Někdy se dětem do postýlky nechce, ale pokud ho u ní bude čekat maminka nebo tatínek s pohádkou, bude se na tyto chvílky těšit. Je to čas, který by si měli rodiče pro potomky vyhradit. Dítě bude mít pocit, že rodič patří jen jim. V tu chvíli si jsou velmi blízko a dítě se někdy až v tu dobu odváží se ptát na cokoli a třeba se i svěřovat. Postupem času se může stát, že bude chtít do postýlky brzy, aby mohlo poslouchat pohádku.

Dětské čtenářství ovlivňuje spousta podnětů a také osob, které mohou dítě přivést ke čtení. Je to rodina, škola a také knihovna. V rodině vzniká první seznámení s knihou a čtením, dítě se snaží napodobovat to, co vidí kolem sebe. Pokud někdo z rodiny čte, dítě se ho snaží napodobit, vezme knihu, a i když neumí číst, dělá, že čte, vymýšlí si své pohádky. Z toho vyplývá, že rodiče by měli děti vést ke čtení a kladnému vztahu ke knihám.

2.3 Význam a vliv rodinného prostředí na socializaci dítěte

*„Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověk jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti, proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Socializace probíhá po celý život nahodile, živelně. V průběhu života si člověk osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk poznatky a normy, tedy kulturu dané společnosti. Odehrává se vždy v nějakém prostředí“.*²⁹

Z hlediska vývoje sociálních vztahů musí jedinec ujit složitou cestu diferenciaci emočních vztahů k lidem v blízkém okolí i vzdálenějším sociálním prostředí. Postupně si osvojuje role a normy chování. Pomoc dospělého je nezbytná. Dospělí pomáhají dětem záměrným výchovným působením, ale také nezáměrně, vzorem, příkladem, modelem.

Za významné je považováno, je-li rodina soudržná, ovšem s respektem a autonomií jednotlivce. Zdravá rodina umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení, ale zároveň poskytuje sounáležitost, vzájemnost. Dobře fungující rodina je schopna kreativně jednat, reagovat. Stabilita rodiny se zdá být nejvyšší hodnotou.

Z hlediska průběhu socializace má zásadní význam, do jaké míry se rodina dokáže vypořádat s funkcemi, které má plnit. Funkční rodina plní všechny své funkce přiměřeně, zajišťuje dítěti kvalitní výchovu a dobrý vývoj. Dysfunkční rodina neplní některé funkce dostatečně, celkový život rodiny však není ohrožen. Rodina sama si nevadí s problémy, které v rodině nastaly, proto je potřeba využít odborné pomoci. Afunkční rodina nezvládá základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušována i socializační vývoj dítěte. Děti jsou zanedbané a je vážně ohrožen jejich vývoj, někdy i jejich život.

29 Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3, s. 59

Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí ho orientovat se v prostředí plném symbolů a standardů. Socializací si osvojujeme sociální role a způsob chování, které se očekává na základě věku jedince.

V tradičním světě před více než sto lety žilo dítě ve své vesnici a vidělo kolem sebe malý výsek světa, hlavně svou rodinu. Dále sousedy, kterým se většinou říkalo strýc a teta. Dítě je sledovalo při práci, bylo s nimi v neustálém kontaktu. Nečetlo knihy, nesledovalo televizi, ale poslouchalo tytéž pohádky, které dříve poslouchali jeho rodiče.

Dnes je situace jiná, značná část dětí neví, jakou práci dělají jejich rodiče, sledují televizní seriály, pohádek v televizi je velké množství, v některém období se vysílají stejné pohádky (vánoční svátky). Dnešní osmiletý chlapec zná mnohem víc, než chlapec před padesáti nebo dokonce ještě dříve. Psychologové tvrdí, že možnosti dítěte jsou bez hranic.³⁰

Jedním z rozhodujících činitelů při volbě trávení volného času je rodinné prostředí. Rodiče by měli mít zájem, aby děti trávily volný čas smysluplně. U malých a mladších dětí jsou rodiče organizátory a zároveň je podporují v jejich aktivitách.

Děti jsou ovlivňovány rodiči od svého narození, proto by se měli rodiče na příchod dítěte připravit, přizpůsobit podmínky a prostředí, ve kterém bude dítě vyrůstat. Musí být pro dítě vyhovující a bezpečné, jen v takovém prostředí se bude dítě cítit dobře.

Děti se musí vychovávat od narození, později už je pozdě. Dítě vychováváme neustále, ani v osmnácti letech nemusí být dítě samostatné a může potřebovat podporu rodiny při každém náročném životním kroku. Nesmíme ovšem brzdit individuální rozvoj dětí, měli bychom dát dětem dostatek prostoru a přiměřené volnosti.

Někteří rodiče nejsou schopni po příchodu dítěte na svět změnit svůj životní styl. Stále žijí stejným způsobem, jakým žili před narozením dítěte a nedovedou se

30 Chaloupka, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing 1995. ISBN 80-85865-40-8, s. 24 -27

přizpůsobit. Dítě jim jejich zaběhnutý život komplikuje, tito rodiče nejsou vyzrálí na život s dítětem.

Podmínky rodinného prostředí se stávají také podmínkami pro jeho rodinnou výchovu. S funkcí, které plní rodina vůči společnosti i populaci, odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil a s funkcí výchovnou do určité míry souvisí i jednotlivé podmínky rodinného prostředí.

Rodina zajišťuje mnoho činností, zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, chrání.

Výchova znamená investovat bez ohledu na cíl a přínos. Je to láska bez podmínek. Znamená respektovat odlišnou cestu dítěte, ale zahrnuje to vlastní příklad. Dítě je v prvních sedmi letech zvláště otevřené pro napodobování vzoru, neustále a intenzivně vnímá. Dítě musí mít na očích vzor.

Jestliže chceme, aby dítě dodržovalo pravidla, je na nás, abychom je dodržovali i my. Pokud chceme, aby se správně stavělo k povinnostem, nepomůžeme mu, když od nás stále bude slyšet: „Nemám chuť jít dnes do práce!“. Tady nastane situace, kdy mu máme možnost vysvětlit, co je to povinnost.³¹

2.4 Škola a její funkce

Škola plní úkoly ve vztahu ke společnosti i k jednotlivci. Má co nejrychleji zprostředkovat stále rostoucí objem poznání, vytvářet dobře socializovaného člověka, ale zároveň respektovat individualitu a stimulovat rozvoj jedince.

31 Prekopová, J., Schweizerová, Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-77-1, s. 21-25

Příklad některých funkcí a cílů, které by škola měla naplňovat:

- **socializační funkce** – škola je základním instrumentem přizpůsobování generace společenským poměrům. Částečně tuto funkci přebírají média. Současnost vyžaduje rychlé reakce na změny ve společnosti. Zásadní je naučit mladé, aby nepodléhali nejrůznějším nástrahám, větší zodpovědnosti za své jednání a posilovat solidaritu.
- **výchovná funkce** – v souvislosti s funkcí výchovnou se do popředí dostávají jiné otázky než přímo vzdělávací. V této souvislosti je škola nahraditelná jinými médii. Měla by klást menší důraz na vlastní proces předávání poznatků a větší na osobnostní rozvoj, menší důraz na kognitivní složky a větší na složky emotivní a konativní. Posun v tomto směru by měly přinést Rámcové vzdělávací procesy.
- **pečovatelská funkce** – důležitou funkcí školy je zajištění úkolů v oblasti péče o žáky. Jde o oblast hygienických potřeb, stravování nebo lékařskou péči, které se proměnily, a ne vždy k lepšímu. Od lékařské péče se škola distancuje a přenechává tyto starosti rodině.
- **poradenská funkce** – většinou je zaměřena na profesní poradenství. V této oblasti by měla škola pracovat nejen s dětmi, ale i s rodiči.
- **rekreační (relaxační) funkce** – realizuje se mimo vyučování, ve volném čase žáků. Není dobré, když tuto oblast škola vypouští. Snížil se počet školních družin, klesá počet zájmových kroužků³²

Učitel je pro žáky, zejména na začátku školní docházky, autoritou, o které dítě nepochybuje. Přijímá ji společně s tím, jak přijímá novou sociální roli žáka. V dalších letech sice pozměňuje svůj vztah k učiteli a jeho roli, ale přesto zůstává učitel důležitým dospělým, který ovlivňuje začlenění mladého člověka do společenských a interpersonálních vztahů. Učitel je modelem chování v sociálních vztazích.

2.5 Školní prostředí a jeho formování dětského čtenářství

Prostředí je prostor, předměty, jevy, které existují kolem nás, nezávisle na našem vědomí. Prostředí se člení podle povahy činností realizovaných v daném prostoru,

32 Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3, s. 102,103

školní prostředí patří do pracovního. Do jaké míry ovlivňuje prostředí život člověka, rozvoj jeho osobnosti, bylo předmětem různých názorů po celá staletí. Dnes nikdo nepochybuje, že prostředí do kterého se rodíme, ve kterém vyrůstáme a žijeme v nás zanechává zřetelné stopy, poznamenává a ovlivňuje nás.³³

Škola má také nezastupitelné poslání při výchově ke čtenářství. Největší míru na tom mají učitelé na prvním stupni, pak také učitelé českého jazyka, kteří prohlubují u dětí vztah ke knihám. Z počátečního čtení pohádek děti přecházejí na jinou četbu. Děti se nemají do čtení nutit, aby si tím nezkazily svůj vztah ke knihám. Učitelé by neměli zapomínat na zpětnou vazbu, která dítě upozorňuje na nedostatky, nebo chválit je za jeho zdary. Může se tak stát prostřednictvím povinné četby, která je dětem zadávána na základních školách.

Povinná četba na základních školách, někdy i na školách středních byla a stále je postrachem pro žáky, ale i učitele. Děti se někdy trápí nad literaturou, která je nebaví a ani není čtivá, neodpovídá jejich věku. Je potřeba se nad tím zamyslet, aby je to spíše neodradilo. Ve většině škol dávají dětem doporučené seznamy, kde je možné si od autora přečíst cokoli nebo se pokouší rozvést u dětí samostatnost ve čtení.

V nových rámcových programech škol již povinná četba není a záleží jen na učitelích, jestli a jaký seznam knih pro své žáky doporučí. Na školách bývalo pravidlem, že si žáci vedli čtenářské deníky, kde si po přečtení zapsali obsah a další poznámky ke knize. Od vedení čtenářských deníků se upouští, jelikož se mnohé čtenářské deníky objevují na internetu, na němž žáci si obsahy knih okopírují, a knihu vůbec nečtou.

2.6 Knihovna a její vliv na podporu čtenářství

Knihovna je jedním z činitelů, které se podílejí na podpoře dětského čtenářství. Ve spolupráci se školou může získat dítě pro čtení. Neměla by se zaměřit jen na děti, které

33 Kraus, B. , Poláčková, V. et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2 S 99-102

ji navštěvují, ale také na děti, které si knihy nepůjčují. Měla by získat děti už z předškolních zařízení a napomáhat k formování dětského čtenářství a vztahu ke knihám.

Pohádky se čtou v každém věku, ale je rozdíl, kolik se jich v určitém věku čte. Starší chlapci už moc pohádky nežadají, stydí se je číst. V posledních letech děti zaujala spisovatelka, která připoutala ke čtení velké množství chlapců i děvčat. J. K. Rowlingová napsala několik knih o kouzelníkovi, který je ve věku dětských čtenářů. Knihy Harry Potter a Kámen mudrců a další díly byly předlohami k filmům. Tyto knihy patří mezi fantastické, hodně dětí se znovu vrátilo od počítače ke knize. Na vydání nových dílů se stojí fronty před knihkupectvím po celém světě dlouhé hodiny. Nečekají, až budou knihy na půjčení v knihovně, ale sami si je kupují.

Dítě fantazii nevěří, přesto tyto knihy rádo čte. Dostává se tím do neskutečného a vysněného světa, prožívá všechna dobrodružství s hrdiny knihy. Co jiného bychom měli vybrat začínajícím čtenářům v knihovně než pohádku. Dítě musí být k četbě vedeno, aby vidělo kolem sebe i skutečný svět, nejen ten fantastický. V knihovně vedou děti k četbě od nejjednodušší četby k náročnější, o knize je potřeba se čtenářem mluvit.³⁴

Většina knihoven se nezabývá pouze půjčováním knih pro děti, ale zajišťuje i další doplňkové služby. Patří mezi ně divadelní představení, kdy malé divadelní soubory hrají pohádky, při kterých se zapojují děti do hry. V městské knihovně ve Šlapanicích bylo v listopadu pohádkové představení pro děti: Jak se krtek Čtvrtek nachytl. Pro předškoláky a děti navštěvující první ročník základní školy jsou pořádány besedy s knihou, motivující k četbě a půjčování knih. Tím, že si děti půjčí knihy, nezatíží rodinný rozpočet jako při nákupu nových knih a děti mají možnost číst více.

Knihovna je jedním z míst, kde si dítě může budovat svůj vztah k literatuře a ke čtení. Knihovnice jsou rádkyněmi ve vhodném výběru knih. Rodiče by měli se svými dětmi knihovnu navštěvovat. Děti čtou málo nebo vůbec. Raději se podívají na televizi, zapnou si počítač. Je to velká škoda, knihu nic nenahradí. V knize nalézají slovní zásobu, inspiraci, odpočinek. V knihovnách po celé republice vznikají projekty na

34 Červenka, J. *O pohádkách*. Praha: SNDK 1960. ISBN neuvedeno, s. 242 - 243

podporu dětského čtenářství. Myslím si, že jich je přiměřené množství, ale je chybou, že se jich účastní málo dětí.

Významnou akcí knihoven je „Noc s Andersenem“, kterou české knihovny svádějí konkurenční boj o zájmy dětí s populárními médii. Knihy soupeří s mnoha lákadly, od vysedávání před televizní obrazovkou po počítačové hry. V rodině, kde čtou rodiče, nemají děti závažné problémy se čtením. Metoda osobního předčítání vedla knihovny k první noci v knihovně. Zároveň pořadatelé chtěli oslavit Mezinárodní den dětské knihy, který se připomíná 2. dubna, v den narození známého dánského pohádkáře H. Ch. Andersena.

První Noc s Andersenem proběhla v uherskohradištské knihovně v roce 2000, kde čekalo noční dobrodružství na dvacet malých čtenářů. V roce 2002 se nocovalo už 72 místech naší vlasti a na Slovensku, spalo se i ve školách, domech dětí. Přes 1500 dětí a 300 dospělých prožilo noc plnou pohádek pořádanou k svátku dětské knihy a podpoře dětského čtenářství.³⁵

Nejnovější aktivitou, do které se zapojují také knihovny je projekt společnosti Celé Česko čte dětem o.p.s. Český Těšín. Cílem projektu je podpora emocionálního zdraví dětí a mládeže. Vznikl proto, aby si společnost uvědomila, jaký význam má pravidelné čtení dítěti pro jeho vývoj a formování návyku číst si v dospělosti. Pravidelné hlasité čtení učí dítě jazyku a myšlení, rozvíjí paměť a obrazotvornost, obohacuje ho o vědomí a vzorce chování. Proto je čtení vítanou formou moudrého kontaktu s dítětem a vynikající výchovnou metodou.³⁶

Knihovna je jedno ze zařízení, kam dítě nemusí. Musí do školky, školy, do družiny, ale do knihovny ne. A přesto je to zařízení, které pomáhá vychovávat malého člověka.

35 <http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html>

36 <http://www.celeceskoctedetem.cz/cz/menu/30/cele-cesko-cte-detem-sup-sup-/o-projektu/>

2.7 Motivace k četbě

Motivace je souhrn sil, které aktivují a usměrňují chování, určují jeho intenzitu a délku jeho trvání. Toto chování vede k uspokojení potřeby spojené s emočním prožitkem.

Čtenářství vzniká ještě dřív, než dítě dovede samo číst a než si vůbec uvědomuje, co čtení je. Vztah k četbě je výsledkem mnoha a mnoha činitelů, zdaleka ne pouze toho, že dítě zná písmenka a dovede je „rozluštit“, poznat, co znamenají, když se složí do slov a vět. Na vztahu dítěte k četbě se podílí celkové prostředí jeho života, pohoda nebo napětí, jimiž je obklopeno, vzor, příklad, nálada, atmosféra, rodina, škola.

Odborníci se shodují na tom, že se dítě samo při svých hrách setkává s rozpočítadly a samo je také používá, když se doma učí první veršičky, říkadla, takže na ně bezprostředně působí zvuková stránka jazyka, větších uspořádaných slovních celků, toto působení se ukládá v mysli dítěte a pro pozdější vlastní čtenářství připravuje půdu. Jiní odborníci posouvají základy čtenářství ještě hlouběji do raného dětství a za rozhodující pokládají dobu, v níž dítě poslouchá pohádky vypravované nebo čtené dospělými, ať už doma či v televizi.³⁷

Čtení knížek s příběhem v nás obvykle vyvolává emoce, představy, umožňuje identifikaci s hrdinou, s prostředím, ukazuje svět a lidské vztahy, které kolem sebe máme, nebo bychom je chtěli mít. Knížka nám pomáhá porozumět sobě samým. Dosavadní svět dětí je malý, skupiny lidí, se kterými má kontakty, je omezená, proto má příběh pro dítě o to větší význam.

U dětí musíme nejprve vytvořit potřebu čtení, musíme vzbudit zájem o knížky, propojit čtení s jeho životními potřebami. Čtení pro dítě není přirozená a samozřejmá aktivita, jakou je třeba řeč. Rádo poslouchá vyprávění, sleduje obrázky, zejména barevné a hýbající se v televizi, ale čtení knih ke svému životu nepotřebuje.

37 Chaloupka, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing 1995. ISBN 80-85865-40-8, s. 5-6

Motivace dítěte ke čtení se zvyšuje také tím, když vidí, že rodičům dělá radost, že poslouchá, když mu čtou nebo když se samo zabaví knihou. Jindy stačí je to, že se o jeho čtení zajímají, sami si jeho knihu přečtou, pozitivně ji zhodnotí. Opačně na děti působí, pokud nevidí, že rodiče čtou, nenaplňují tím volný čas. Mnohem účinnější je vidět dospělé při čtení, než jen poslouchat, jak je čtení důležité.³⁸

2.8 Média a jejich působení na výchovu

Tisk

Prvým médiem pro masovou komunikaci byl tisk. Díky tisku dostala podoba kniha. Otevřely se tím možnosti intelektuálního rozvoje. Osvojení obsahu knihy vyžadovalo nejen čtenářské dovednosti, ale také postihování souvislostí, sledování asociací, znalost používaných jazykových výrazů. Knihy byly nejprve dostupné pouze bohatým, ale později se rozšířily mezi široké vrstvy lidí. Šíření knih se stalo předmětem obchodu.³⁹

Dnes zahrnuje nepřehledné množství novin, časopisů a dalších tiskovin. Jejich prostřednictvím můžeme přijímat informace individuálně a v soukromí. Nevýhodou je zdoluhavost přenosu a náročnost na intelektuální činnost příjemce. U dětí však potřeba intelektuální spolupráce pozitivně podněcuje jejich představivost a celkově rozvíjí jejich osobnost.

Rozhlas

Začátky rozhlasu vycházely z hledání možnosti bezdrátového spojení. Těžiště rozhlasu se přeneslo k masové funkci, kdy omezený počet producentů oslovoval masy lidí. První rozhlasová stanice začala vysílat v Pittsburghu v roce 1920. Lidé sledují rozhlas podle svých kulturních dispozic. Ukázalo se také, že rozhlas nenahrazuje tisk, ale doplňuje se s ním.⁴⁰

38 www.rodina.cz/clanek4031.htm

39 Výrost, J., Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Portál 1998, ISBN 80-7178-269-6, s. 134

40 Tamtéž s. 136

Rozhlas se prosadil začátkem minulého století. Umožňuje rychle předávání informací mluveným slovem, které působí na všechny skupiny. Rozsáhlá síť rozhlasových stanic se nejvíce zaměřuje na zpravodajství a hudbu. Většinou se stává zvukovou kulisou. Před rozmachem televize děti trávily čas u rozhlasu poslechem odpoledních pohádek, které byly vysílány v neděli po obědě, ale ještě více byl velmi oblíben večerníček Hajaja.

Kino

Zvláště významným médiem se stalo zobrazování pohybu pomocí pohyblivých obrázků, kinematografie. V roce 1895 otevřeli bratři Lumiérové první kino. Film byl na rozdíl od tisku a rozhlasu hned ve svých začátcích zdrojem lehké zábavy pro nejširší vrstvu. Chození do kina bylo hned od počátku oblíbené. Teprve postupně se film stával obsahově náročnějším a prostředkem umělecké tvorby. K rozšiřování přispíval pokrok technologie, po němém filmu přišly filmy s titulky, později film zvukový a nakonec barevný.⁴¹

Film měl před příchodem televize nejmasovější dopad. Nástupem nových technologií jako video a DVD koncem 20. století návštěva kin upadá. Ve většině menších měst se kina uzavírají, lidé si našli nový způsob sledování filmů. Po zřízení multikin je tato forma zábavy opět velmi oblíbená a rodiny zde tráví volný čas.

Televize

Televize se stala nejvíce sdílenou obecnou kulturou v dějinách lidstva. S růstem vlivu televize jako nástroje reklamy, zábavy, informací i výchovy rostl její vliv na formování systému hodnot lidí, zejména u dětí. Vytrvalým sledováním televize v domácím prostředí, kdy televize se ještě více než rozhlas stala přímo součástí domova, byl tento vliv na hodnotové systémy neustále posilován.⁴²

41 Výrost, J., Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Portál 1998, ISBN 80-7178-269-6, s. 137, 138

42 Tamtéž s. 138

Televize zasáhla do života lidí nejvíce. Zvuk se spojil s obrazem, seznamuje nás s neaktuálnějšími událostmi ze všech oblastí života. Vysílány jsou sportovní přenosy, umělecké záznamy, zprávy o politických událostech z celého světa. Prostřednictvím televize se člověk seznámí s přírodou, kterou by nikdy nebyl schopen navštívit. Televize nás obohacuje, ale i ochuzuje. Člověk by si měl vybírat pouze pořady, které považuje za hodnotné. Častým vysedáváním u televize se okrádá o čas, který by mohl trávit účelněji.

Internet

Novým médiem, které dnes ovlivňuje i další vývoj dosavadních masově komunikačních prostředků, jsou počítače. Původně vznikly jako výkonnější počítačící stroje, později byly využívány jako uzly počítačových sítí. Nejmasovější globální sítí je internet. Největší pokrok přináší v přemostování časové a prostorové vzdálenosti. Prohlubuje se vzájemná výměna názorů.⁴³

Internet předčí všechna předcházející média. Má pozitivní i negativní vliv. Lidé jsou na něm stále závislejší. Na internetu je takové množství informací, které si ani nedokážeme představit. Mladá generace si na internetu umí najít vše potřebné ke studiu i k zábavě. U počítače někdo dokáže prosedět velkou část dne i noci. Studenti vysokých škol se bez internetu neobejdou, na všechny zkoušky se musí hlásit přes toto médium. Mnoho mladých dětí vůbec nečte, mám obavy, že se časem nebudou umět slovem vyjádřit a nebudou zvládat komunikaci s jinými lidmi.

V současné době jsou smysly malých dětí bombardovány informacemi téměř od narození, jsou přehlceni masmediálními stimuly. Jde především o televizi, která vydává oživé obrázky. *„Kouzelná elektronická obrazovka však musí nutně připomínat iluzorní hru stínů v dnes již pozapomenutém podobenství platónské jeskyně. V tomto dávném filosofickém obrazu jsou lidé v jeskyni přikováni tak, že mohou zahlédnout pouze stínový obraz věcí, existující mimo jeskyni a promítnutý přes plameny ohně na zadní stěnu jeskyně. Na televizní obrazovce se odehrávají děje, které ve skutečnosti nevidíme, ale*

43 Výrost, J., Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Portál 1998, ISBN 80-7178-269-6 s. 153-154

*malé děti si tyto skutečnosti málo uvědomují. A tak všeho s mírou. Televize je báječný vynález, ale představa dětí, vysedávající hodiny před televizní obrazovkou není pedagogicky nijak působivá ani povzbudivá“.*⁴⁴

K tomu, aby děti získaly pozitivní postoje k literatuře, slouží to co, se označuje jako „dětská literatura“. Napsané a vyprávěné slovo rozvíjí zdroje myšlenek a představivosti, které děti potřebují, aby se vyrovnaly s problémy, jež před ně život a budoucnost postaví.

V dnešní přetechnizované době ovšem nelze vynechat sledování pohádek v televizi, kině a z různých přenosných zařízení.

Jak se dítě, které ještě neumí číst, k pohádkám dostane? Přes sdělovací prostředky, videa, DVD. I když dítě pouze poslouchá, je pro něj lepší, když mu ho vypráví někdo z rodičů. Dospělý odhadne, jak dlouho udrží dítě pozornost, pro malé dítě je vždy lepší, když mu pohádku čte někdo z rodičů.⁴⁵

2.8 Dílčí závěr

V druhé první části jsem se zaměřila na rodinu. Rodina je základní jednotkou, v ní získáváme první informace o světě a vlastně o všem, co se kolem děje. Má významnou roli pro dítě, mezi členy rodiny se odehrávají první komunikace, vzniká důvěra a učí se vzájemné pomoci.

Rodina plní ve společnosti různé plní funkce, které jsem krátce popsala. Působí na utváření osobnosti dítěte, dítě citlivě vnímá, co se kolem něj děje. Rodiče jsou za děti odpovědní, mají na ně vliv už od narození, znají je nejlépe, vědí, co mají rády, co je těší, co je trápí.

Z hlediska vývoje sociální vztahů musí jedinec ujit složitou cestu. Rodinné prostředí má význam a vliv na socializaci dítěte, je důležité, aby rodiče byli dítěti příkladem.

44 Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN neuvedeno, s. 10-11

45 Prekopová, J., Schweizerová, Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-77-1, s. 34

V průběhu socializace má zásadní význam, do jaké míry se rodina dokáže vypořádat s funkcemi, které má plnit, ovšem jen funkční rodina to dokáže naplnit.

Důležité funkce má škola, která plní úkoly ve vztahu ke společnosti i k jednotlivci. Zprostředkovává dítěti stále rostoucí objem poznání, pomáhá vytvářet dobře socializovaného člověka, ale zároveň u toho respektuje jeho individualitu a stimuluje ho v rozvoji.

Nezastupitelné poslání má škola ve formování čtenářství dětí. Největší míru na tom mají učitelé v první třídě základních škol, kteří učí děti rozumět prvním písmenkům. Učitelé na prvním stupni prohlubují u dětí vztah ke knihám. Tím, že je upozorňují na nedostatky, ale hlavně tím, že je chválí. To děti motivuje k četbě a to nejen pohádek, u kterých začínají, ale utváří si tak návyky ke čtení.

Knihovny se podílejí na podpoře dětského čtenářství. Spolupracují se školami, a tím mohou pomoci získat dítě pro čtení. Knihovny se nezaměřují jen na půjčování knih, ale pořádají mnoho dalšího, např. besedy o knihách pro děti. Ne všechny rodiny knihovny navštěvují, proto mají děti navštěvující předškolní zařízení, které je dětmi navštěvují. Většina knihoven pořádá pro děti divadelní představení a jiné zajímavé akce.

Krátce jsem popsala, jakým způsobem mají být děti motivovány k četbě. Dále jsem se zmínila, jak postupně média, to je tisk, rozhlas, kino, televize a internet, vznikala a jaký mají vliv na dítě. Tisk v současnosti nejvíce na děti a mládež působí formou různých časopisů. Rozhlas děti nejvíce užívají k poslechu hudby. Kina upadala, ale nárůstem multikin jsou opět v oblibě. Multikina jsou součástí velkých zábavných areálů, kde jsou obchody, restaurace a některé rodiny v těchto areálech tráví většinu svého volného času o víkendech. Televizi a internet děti užívají více než jejich rodiče. Tato média zasáhla do života lidí nejvíce, děti by ovšem měly být rodiči kontrolovány, aby u nich neproseděly tolik hodin. Nejen, že to není výchovné, jak bylo výše uvedeno, ale dlouhé sezení ve škole a ještě u počítače nebo televize škodí i po zdravotní stránce.

3. Vliv pohádkových příběhů na výchovu dítěte

3.1 Děti a pohádky

Cílem mé bakalářské práce je získat informace od rodičů, dětí a učitelek mateřských škol o působení pohádek na výchovu dítěte, rozvíjení fantazie, slovní zásobu. Pokládala jsem otázky, kdy jsem chtěla zjistit, zda si rodiče uvědomují si, že pohádka není pouze prostředkem k zabavení dítěte na dobu, kdy potřebují vykonat nějakou práci v domácnosti nebo si na chvíli odpočinout. Vědí rodiče, že mají v pohádkách pomocnou ruku k vysvětlování různých situací, které život a svět dítěti přinášejí? Jaký vliv mají na děti pohádky po stránce výchovné?

Čtení pohádek se podílí na emočním rozvoji dítěte, učí dítě morálním hodnotám. Pohádky v leporelech mohou pomoci rozvíjet jazyk a představivost u hodně malých dětí, kterým ukazujeme obrázky, vykládáme pohádky a později je necháváme, aby nám pohádky povídaly ony. Čtení od dětství formuje čtecí návyky a podporuje získávání vědomostí pro celý život. Při poslouchání pohádek se děti dokáží soustředit, jedna maminka uvedla, že pohádka jí pomůže dítě zklidnit před spaním. Několik rodičů uvedlo, že dětem pohádky vyprávějí.

Průzkum potvrdil, že děti mají pohádky v oblibě. Jsou oblíbené ve všech formách, v jakých se k nim mohou dostat. Velké děti je sledují nejraději v televizi, u malých stále převažují pohádky čtené, i když tam není moc velký rozdíl. Děti ve školce mají každý měsíc divadelní představení.

Děti mají v oblibě různé pohádky a pohádkové postavy, stejně tak mají rozličné postavy neoblíbené. Nejvíce preferují děti nejen v mateřských školách, ale i děti v osmých a devátých třídách pohádky o zvířátkách. Mezi oblíbené pohádky patří i výchovné Červená Karkulka, Sněhurka.

3.2 Vliv pohádky na socializaci dítěte

První sociální reakce se budují v rodinném prostředí, a tady může být a je dobrým pomocníkem právě pohádka. Zjišťovala jsem, zda si rodiče a starší děti tuto skutečnost uvědomují, a pokud o vlivu pohádky do této doby nepřemýšleli, věřím, že se nad tím zamyslí a pohádku začnou vnímat i tímto způsobem.

Na otázku, zda jim rodiče či prarodiče četli pohádky, když byly malé, uváděly starší děti, že jim pohádky četli, pouze 2 děti uvedly, že jim nikdo nečetl. Nejvíce jim četly maminky, potom babičky, zapojovali se i otcové a jiní příbuzní, to považuji za dobrý výsledek. Ukázalo se, že se pohádky v rodině i čtou, nejen sledují v televizi. Čtením se vytváří pevné pouto mezi tím, kdo čte a dítětem. Propad ve čtení nastal, když se děti naučily číst, potom většina z nich pohádkové knihy odložila, jen 31 dětí z 50 u čtení pohádky zůstalo.

Od starších dětí jsem se dozvěděla, že 31 z nich má mladšího sourozence, pouze 19 nich si společně však čte nebo se dívá na pohádky. Ještě méně dětí si hraje na pohádkové postavy nebo si společně kreslí. Ukázalo se, že starší děti mají většinou jiné zájmy než se věnovat sourozenci, přesto si někteří na ně najdou čas. Možná by to mohlo být u více dětí.

3.3 Výsledky získané z dotazníkového šetření

Vytvořila jsem 3 typy dotazníků. Jeden typ dotazníků vyplňovali žáci osmých a devátých tříd Základní školy ve Šlapanicích. Výsledky průzkumu jsem vyhodnotila z vyplněných dotazníků. Zjišťovala jsem, zda rodiče dětem pohádky čtou, zda sami pohádky četli, jestli sami čtou, nebo se dívají na pohádky, pokud mají mladší sourozence. Můj předpoklad, že větší děti se na pohádky nejvíce dívají v televizi nebo na DVD, se naplnil.

Zpracování jsem provedla slovním a grafickým vyhodnocením jednotlivých otázek. Z jednotlivých dílčích závěrů lze konstatovat, že žáci na konkrétní otázku odpověděli následujícím způsobem:

Vyhodnocení dílčích závěrů průzkumu

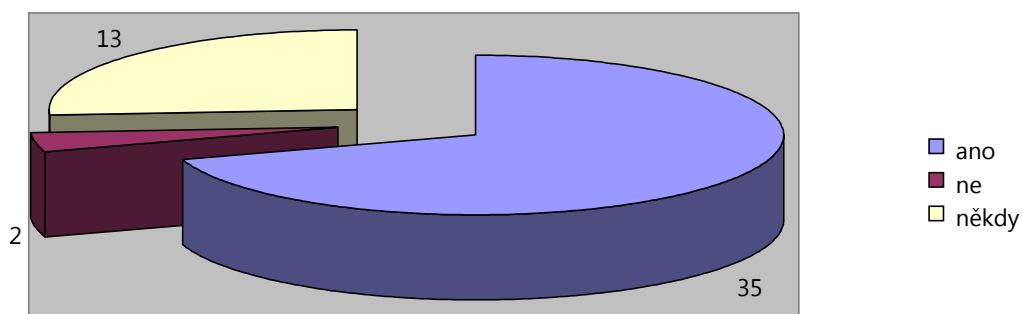
Dotazníky mi vyplnilo 50 žáků deváté a osmé třídy základní školy ve Šlapanicích, z toho bylo 30 děvčat a 20 kluků v tomto věkovém složení:

13 let – 9 žáků 14 let – 12 žáků

15 let – 28 žáků 16 let – 1 žák

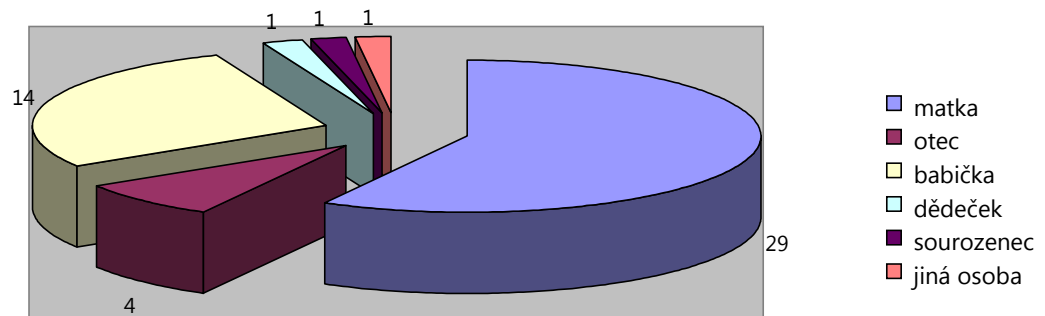
Z jednotlivých dílčích závěrů lze konstatovat, že žáci na konkrétní otázku odpověděli následujícím způsobem:

Četli ti rodiče nebo prarodiče pohádky?

Převážná většina dětí odpověděla, že jim byly pohádky předčítány. Pouze dvě děti uvedly, že jim pohádky nikdo nečetl. Záporně odpověděly na otázku: Až jsem uměl/a číst, četl/a jsem si pohádky sám/sama. Rovněž uvádí, že mají nejraději filmové pohádky, nejoblíbenější je Harry Potter. U těchto dětí se mi potvrdilo, že pokud nejsou v útlém dětství vedeny ke čtení, nečtou ani v pozdějším věku a většinu volného času tráví u televize nebo v kině.

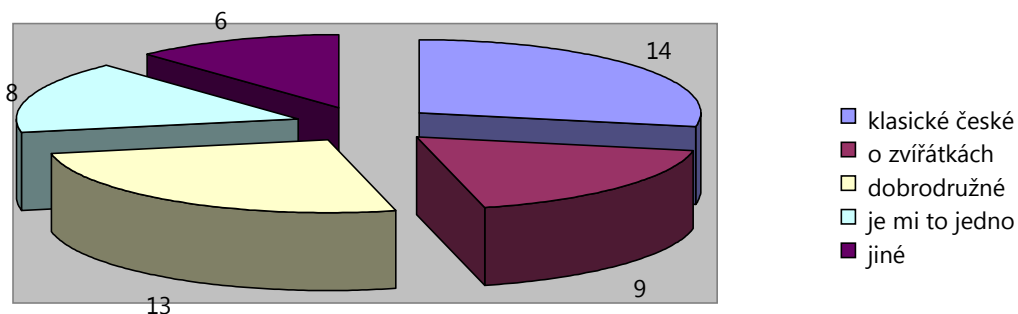
Pohádky mi nejčastěji předčítali

Do čtení pohádek se zapojuje celá rodina. Ve většině rodin je předčítající osobou matka, ale to bude dáno tím, že matky pečují o malé děti. Malé děti ukládají k odpolednímu i nočnímu spánku, obvykle s pohádkou. Otcové se dětem věnují v jiných oblastech volného času. Velký podíl ve čtení mají stále babičky.

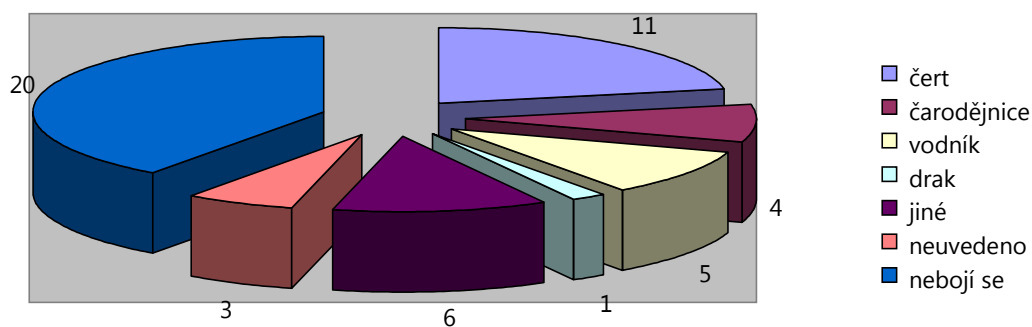
Na otázku: *Až jsem uměl/a číst, četl/a jsem si pohádky sám/sama* - odpovědělo 31 dětí ano a 19 dětí ne. Rozvojem techniky, ubývá dětských čtenářů. Pro děti je pohodlnější si pustit televizi nebo jít do kina. Ve všech domácnostech jsou počítače, na kterých je možné se dívat na filmy. Odpověď, že knihy jsou drahé, je pouze chabá výmluva, skoro v každé, i malé obci, je knihovna, kde je možné si zapůjčit knihy. Pohádkou četba pouze začíná, další zajímavé knihy na děti čekají, bylo by škoda se o ně nechat připravit.

Jaké máš nejraději pohádky?

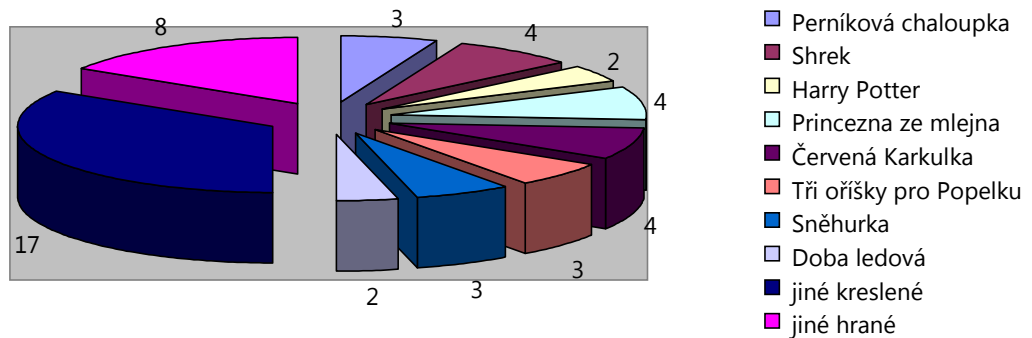
Starší děti mají v oblíbě klasické pohádky, dohání je pohádky dobrodružné. Nemalé místo zaujímají u dětí pohádky o zvířátkách.

Postavy, kterých se děti bojí

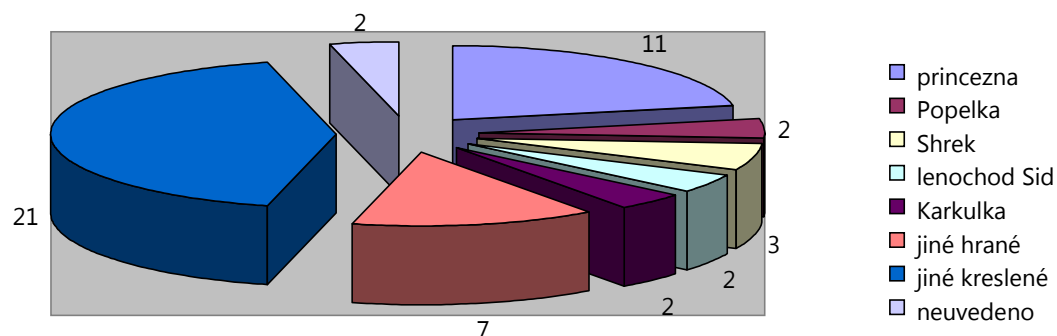
Na otázku: *Bál/a ses některých pohádkových postav?* - odpovědělo 20 dětí, že se nebojí žádné pohádkové postavy, tři děti na otázku neodpověděly. Ty, které odpověděly ano, se nejvíce bály těchto postav: čerta, vodníka, čarodějnice, baziliška, zlé královny ze Sněhurky, Ferdý mravence, draka a duchů.

Nejoblíbenější pohádka

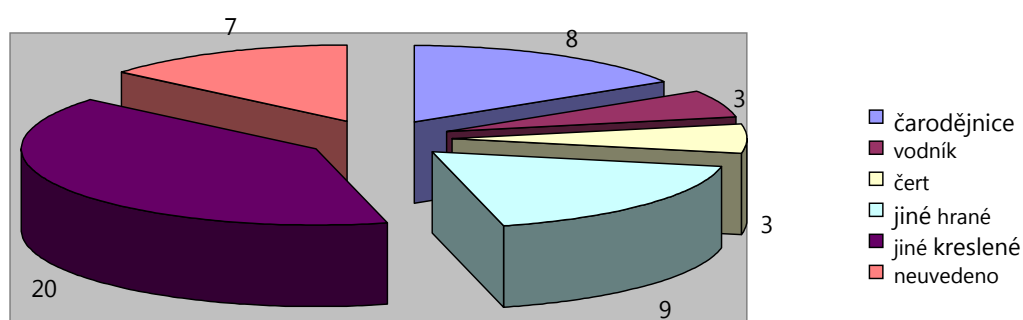
Odpovědi na nejoblíbenější pohádky byly velmi rozmanité. Děti uvedly tyto pohádky: Perníková chaloupka, Chytrá horákyne a Červená Karkulka, které znají z knih, další pohádky sledují v televizi nebo v kině. Překvapila mně odpověď jednoho čtrnáctiletého chlapce, který má nejoblíbenější pohádku: Honzíkova cesta. Jedno čtrnáctileté děvče má rádo všechny české večerníčky. Děti mají raději pohádky kreslené než hrané. Z kreslených pohádek byly uvedeny: Shrek, Doba ledová, Madagaskar, Bleach, Futurama, Včelka Mája, Ferda mravenec, Kráska a zvíře. Z hraných pohádek děti uvedly: Harry Potter, Princezna ze mlejna, Tři oříšky pro Popelku, Šípková Růženka, Mrazík, Pyšná princezna, večerníček o Krakonošovi.

Oblíbená pohádková postava

Stejně jako odpovědi na oblíbené pohádky, byly různé i odpovědi na otázku o oblíbené pohádkové postavě. Nejraději mají děti kreslené postavy a princezny. Další oblíbené postavy jsou: Shrek, Dubínek, lenochod Sid, Karkulka, Mařenka, Jeniček, soused Krkovička (řezník z večerníčka Jája a Pája), Ferda mravenec, ale i čert a čarodějnice.

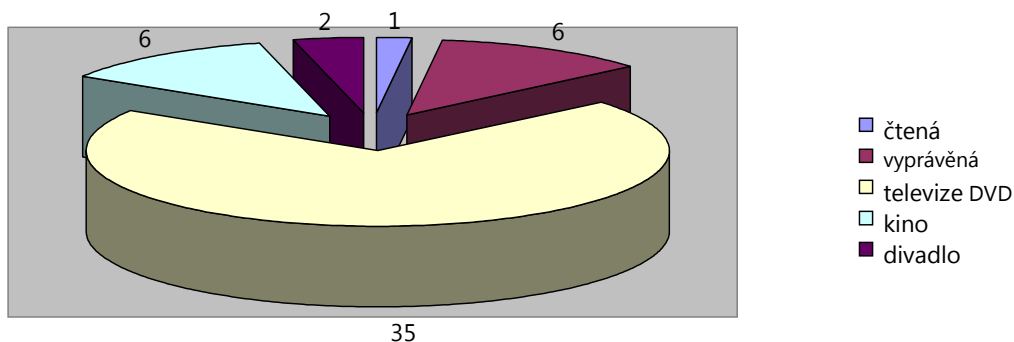
Neoblíbená pohádková postava

Neoblíbené postavy jsou většinou stejné jako ty, kterých se děti bály. U starších dětí převládají tyto neoblíbené pohádkové postavy: čarodějnice, vodník, čert. Ovšem byly uvedeny i jiné pohádkové postavy, které jiné děti uvedly jako oblíbené. Některé děti nemají v oblíbenosti tyto postavy: Křemílk, Vochomůrku, šaška, medvídko Pú, skřítky,

jedovaté hady, draky, Červenou Karkulku, Rumburaka, knížete (z pohádky Princezna ze mlejna), brouka Pytlíka, Hurvínka, včelku Máju, zločince.

Jaký styl pohádky upřednostňuješ?

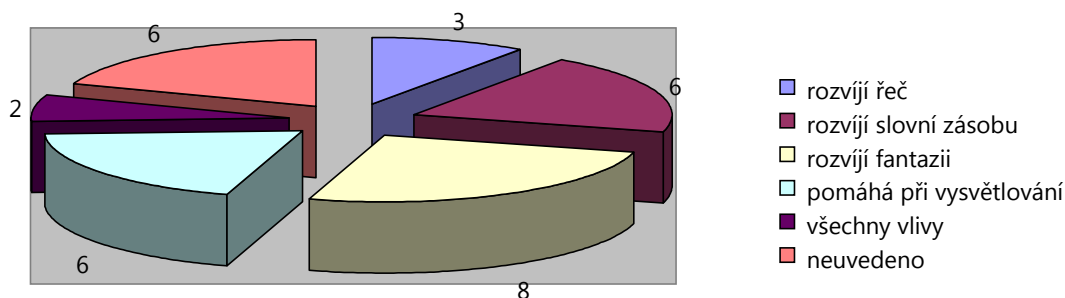
Děti v této věkové kategorii upřednostňují pohádky v televizi nebo na DVD. Stejný počet dětí navštěvuje pohádky v kině a vyprávěné. Dvě děti navštěvují divadlo, ale pouze jedno dítě pohádky čte.

Na další otázku odpovídalo 31 dětí, které mají mladší sourozence.

19 dětí se společně se sourozencem dívá na pohádky nebo mu je čte, 17 sourozenců si vybírá pohádku společně, 2 děti neodpověděly.

Na otázku, zda si se sourozencem hrají na pohádkové postavy a kreslí pohádkové postavy, odpovědělo 10 dětí kladně, 20 záporně, 1 dítě neodpovědělo.

Vliv pohádky na výchovu

U otázky: *Myslíte, že měla a má pohádka vliv na výchovu sourozence*, většina dětí vybrala více způsobů. 3 děti odpověděly, že vliv nemá, 6 dětí neuvedlo, zda má vliv. Překvapilo mně, že i čtrnáctileté a patnáctileté děti si uvědomují, že pohádka není pouze zdrojem zábavy a prostředkem k trávení volného času, ale má i hlubší smysl. Pouze šest dětí neuvedlo, jaký vliv má pohádka na výchovu. Nejvíce dětí si myslí, že pohádka rozvíjí fantazii, stejný počet dětí uvedl, že pomáhá při vysvětlování životních situací a rozvíjí slovní zásobu. Dvě děti uvedly, že má všechny uvedené vlivy.

Druhý typ dotazníku vyplňovali rodiče předškolních dětí, které navštěvují mateřské školy ve Šlapanicích. Výsledky průzkumu jsem vyhodnotila z vyplněných dotazníků. Zjišťovala jsem, zda rodiče dětem pohádky čtou, nebo se dívají na pohádky. Zpracování jsem opět provedla slovním a grafickým vyhodnocením jednotlivých otázek.

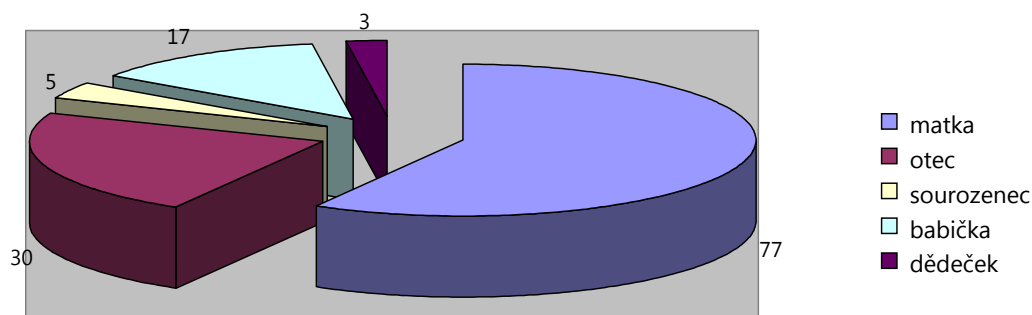
Dotazníky mi vyplnili rodiče v zastoupení 99 dětí, které navštěvují dvě mateřské školy ve Šlapanicích. 49 děvčat a 50 kluků v tomto věkovém složení:

3 roky – 7 dětí 5 let – 43 dětí 7 let – 4 děti

4 roky – 25 dětí 6 let – 20 dětí

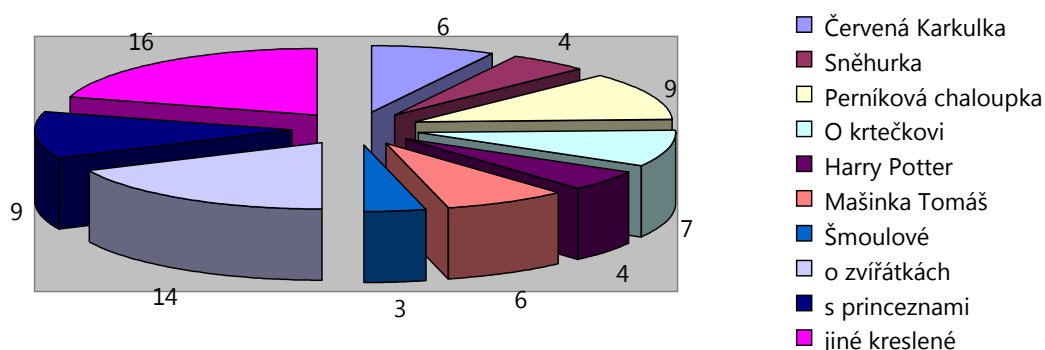
Z jednotlivých dílčích závěrů lze konstatovat, že žáci na konkrétní otázku odpověděli následujícím způsobem:

Nejčastěji čte

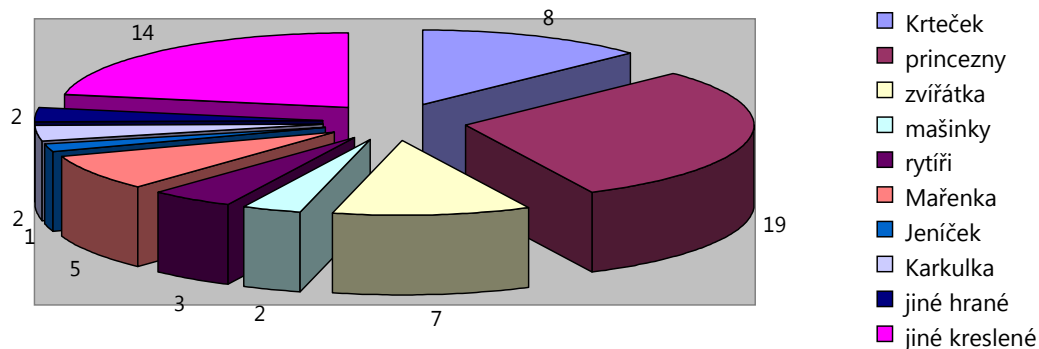
Na otázku: „Kdo ve Vaší rodině dítěti nejčastěji předčítá?“, odpověděl jeden z rodičů, že se u nich pohádky nečtou, 4 odpověď neuvedli, ostatní odpověděli různě, v některých rodinách se u čtení střídá více osob. Nejvíce čtou matky a otcové, babičky jsou až na dalším místě ve čtení pohádek, na rozdíl od odpovědí u větších dětí, kdy měly velký podíl na čtení.

Oblíbené pohádky

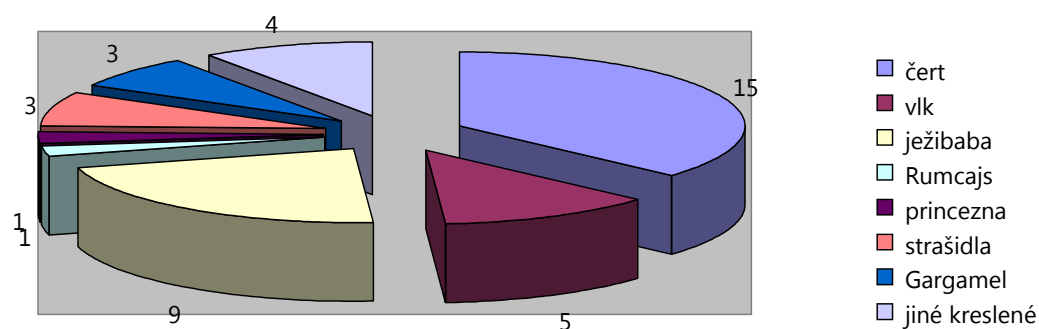
Na otázku: „Jaká je nejoblíbenější pohádka Vašeho dítěte?“, čtyři rodiče odpověď neuvedli, 17 dětí má rádo všechny pohádky, jeden rodič nedokáže říci jaké pohádky má jeho dítě v oblíbě, ostatní děti mají rády různé pohádky, většinou kreslené. Pohádky o zvířátkách mají v oblíbě jak malé, tak větší děti. Pohádek bylo uvedeno velké množství: Šmoulové, Krteček, Červená Karkulka, Perníková chaloupka, Mašinka Tomáš, Sněhurka, Hurvínek, Štaflík a Špagetka, Mach a Šebestová, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Tři prasátka, Encyklopedie, O Budulínkovi, Mach a Šebestová, O Koblížkovi, O pejskovi a kočičce, Lovecká sezóna, O Gormitech, Avatar, Kocourek Modročko, Pat a Mat, Petr Pan, Zlatovláska, Makový mužiček, Alenčina čítanka, Martínkova čítanka, Pohádkový dědeček.

Oblíbené postavy

Na otázku: „Uvedte jméno oblíbené pohádkové postavy Vašeho dítěte“, odpovědělo 10 rodičů, že jejich děti nepreferují žádné pohádkové postavy, jeden z rodičů odpověděl, že jeho dítě má rádo všechny kladné postavy, ostatní odpovědi byly opět různé, u děvčat jednoznačně vyhrály princezny. Dále byly uvedeny tyto postavy: Krteček, mašinky, Mařenka, Jeníček, Karkulka, rytíři, Káťa a Škubánek, čert, Otesánek, víla Amálka, Rumcajs, tučňák, jednorožec, Budulínek, trpaslíci, kůzlátka, medvídci, piráti, Bořek stavitel, Šmoula, Soptík, víla Zvonilka. U většiny dětí se mění oblíbené postavy.

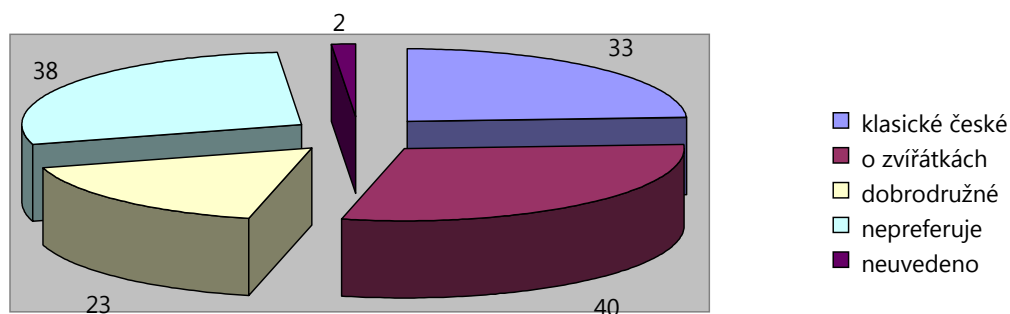
Neoblíbené postavy

Na otázku: „Uvedte jméno neoblíbené pohádkové postavy Vašeho dítěte“, 44 rodičů neuvodlo odpověď, dvě děti nemají rády záporné a zlé postavy, ostatní uvedli i několik možností odpovědí. Tyto postavy byly uvedeny jako neoblíbené: čert, vlk, ježibaba,

strašidla, Gargamel, Izrael, želvy Ninja, Shrek, drak, strašidla, skřeti, vlk, zlá královna, vodník, ale i Rumcajs a princezna.

Oblíbené pohádky

Na otázku: „*Jaké má Vaše dítě nejraději pohádky*“, vybírali rodiče více možností odpovědí rodiče vybírali z více možných odpovědí, dva rodiče odpověď neuvedli. 38 dětí nepreferuje žádné oblíbené pohádky. Nejvíce oblíbené pohádky jsou o zvířátkách, dále klasické české a dobrodružné.

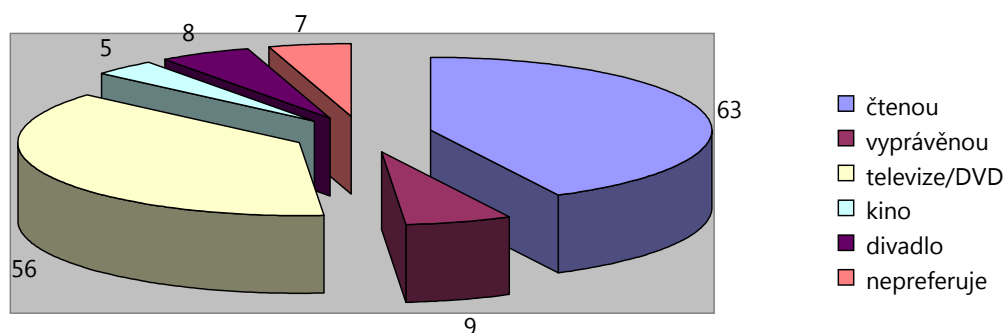
Na otázku: „*Napodobuje dítě nějakou pohádkovou postavu?*“, dva rodiče neuvedli odpověď, ostatních 57 dětí pohádkové postavy napodobuje, 35 dětí ne a 5 dětí je napodobuje někdy.

Na otázku: „*Hraje si s ostatními dětmi na pohádkové postavy?*“, jeden z rodičů neuvedl odpověď, další odpovídali takto: 56 dětí si na pohádkové postavy s ostatními hraje, 42 dětí si na ně nehraje. U této odpovědi byl značný rozdíl mezi školkami, zatímco v jedné školce si hraje 48 dětí a 16 ne, tak v druhé školce si hraje pouze 8 dětí a 26 ne.

Na otázku: „*Kreslí pohádkové postavy?*“, uvedli rodiče, že 59 dětí kreslí pohádkové postavy, 39 dětí nekreslí a 1 dítě kreslí někdy. Tato odpověď mě překvapila, myslela jsem, že děti kreslí rády.

Na otázku: „*Bojí se některých pohádkových postav (čert, vodník atd)?*“, odpověděl jeden z rodičů, že se u nich pohádky nečtou, 4 odpověď neuvedli, ostatní odpověděli různě, v některých rodinách se u čtení střídá více osob.

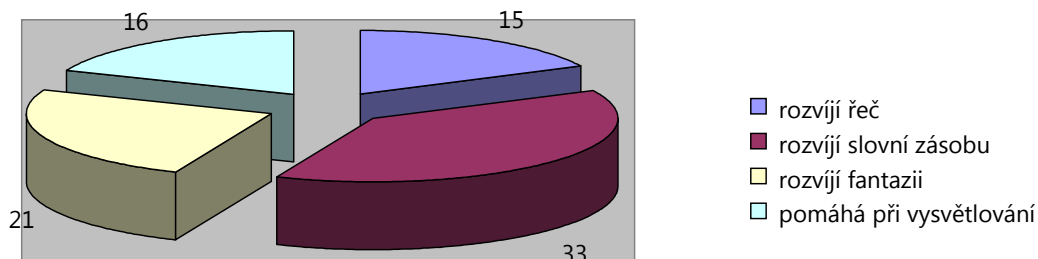
Upřednostňovaná forma pohádky

Na otázku: „*Jakou formu pohádky dítě upřednostňuje*“, jeden z rodičů odpověď neuvedl, ostatní odpověděli i více možnostmi. Někteří rodiče stále používají svoji fantazii a dětem pohádky sami vyprávějí. Pohádky čtené a sledované v televizi jsou celkem vyrovnané. Velice mě potěšilo, že přece jen více rodičů pohádky čte, i když učitelky uvádí, že čtení v rodinách ubývá.

Na otázku: „*Kdo vybírá pohádku?*“, jeden z rodičů odpověď neuvedl, 75 dětí si pohádku vybírá samo, 15 dětem vybírá pohádku ten, kdo ji čte nebo s kým ji sleduje, 8 vybírá pohádku společně.

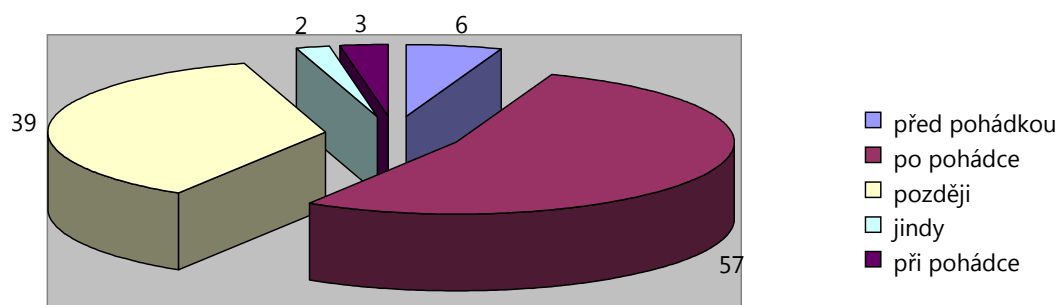
Vliv pohádky na výchovu

Na otázku: „*Myslíte, že měla a má pohádka vliv na výchovu Vašeho dítěte?*“, odpověděl jeden z rodičů, že pohádka nemá vliv na výchovu dítěte, ostatní rodiče uvedli, že vliv má. 66 rodičů nevedlo, jaký má vliv. Další rodiče se zamysleli a uvedli i více možností vlivu pohádek na výchovu jejich dítěte. Rodiče si myslí, že pohádka u dětí nejvíce rozvíjí slovní zásobu a dále fantazii.

Na otázku: „*Četli Vám rodiče nebo prarodiče pohádky, když jste byl (a) dítětem?*“, odpověď nevedl jeden z rodičů, 69 rodičům jejich rodiče nebo prarodiče četli, 27 jich uvedlo, že někdy, 2 rodiče odpověděli záporně.

Hovoříte s dětmi o pohádce?

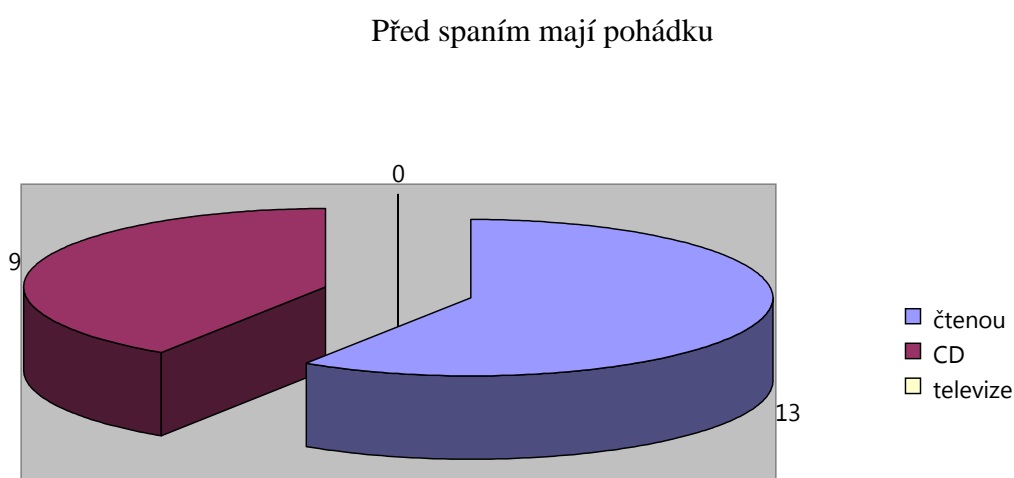

Na otázku: „*Hovoříte s dětmi o pohádce (například proč nemá nikomu říkat kde bydlí – jako Karkulka)?*“, odpověděli dva rodiče, že s dětmi o pohádce nikdy nemluví. Možná si neuvědomují, jakého tady mají pomocníka v objasňování problémů a nástrah, kterým

jsou děti v každodenním životě vystaveny. Ostatní rodiče s dětmi o pohádkách hovoří, nejvíce po pohádce a později.

3.4 Výsledky získané z pohovorů s pedagogy

Poslední typ dotazníků byl určen učitelkám mateřských škol. Na dotazníky mi bylo ochotno odpovědět 13 učitelek z mateřských škol ve Šlapanicích.

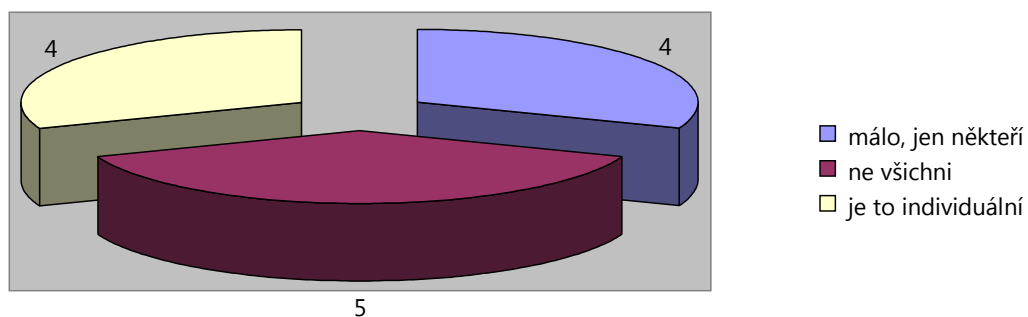
Na otázku: „*Poslouchají děti před spaním v mateřské škole pohádky?*“, odpověděly všechny učitelky shodně, děti poslouchají pohádky před spaním. Nejvíce jim pohádky čtou, někdy poslouchají pohádku z CD. Televizi jim před spaním nepouštějí.

Na otázku: „*Poslouchají nebo dívají se děti v mateřské škole na pohádky i mimo dobu před spaním?*“, odpovědělo 11 učitelek ano a 2 učitelky odpověděly někdy.

Na otázku: „*Nacvičujete s dětmi nějaké pohádky?*“, odpověděly všechny učitelky shodně, s dětmi pohádky nacvičují, na besídkách je ukazují rodičům a prarodičům. Děti vystupují při různých příležitostech (Den matek, Velikonoce, Vánoce), rády chodí ukázat, co se naučily, seniorům do domu s pečovatelskou službou a do klubu důchodců. Tato vystoupení se líbí a děti vždy odcházejí s mohutným potleskem.

Na otázku: „*Znají děti pohádky z domova?*“, odpověděly všechny učitelky shodně, děti pohádky z domova znají, ale ne všechny.

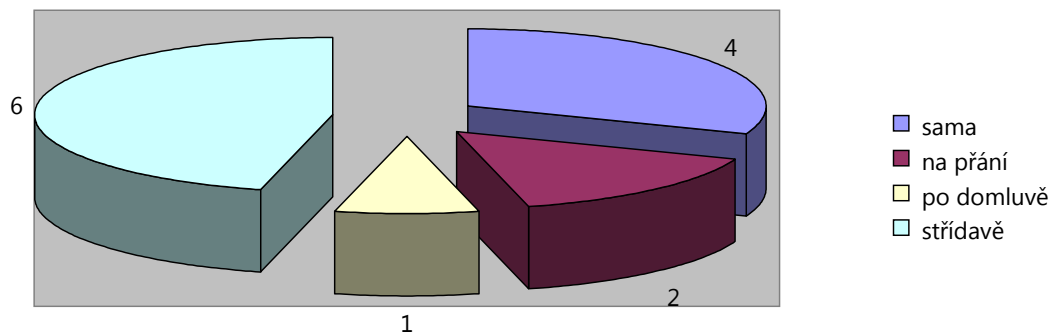
Čtou rodiče dětem?

Na otázku: „*Čtou dětem podle Vás doma rodiče?*“, žádná z učitelek neodpověděla záporně, ale vždy byla ke kladné odpovědi nějaká připomínka: ne všichni rodiče čtou, v každé rodině je to individuální.

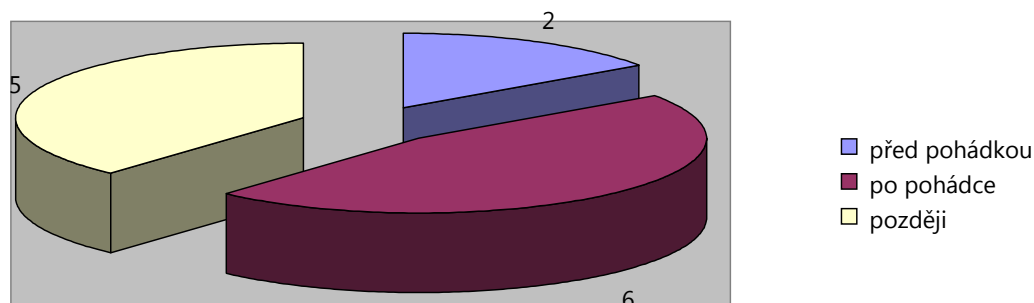
Na otázku: „*Pohádku vybíráte sama nebo po domluvě s dětmi?*“, odpovídaly učitelky, že výběr pohádek probíhá podle potřeby. Pokud je učitelky vybírají samy, většinou je to z důvodu motivace k činnostem.

Kdo vybírá pohádku?

Pohádky vybírají někdy učitelky, někdy na přání, někdy po domluvě s dětmi. Pokud pohádkou učitelka motivuje děti k činnostem, vybírá ji sama.

Hovoříte s dětmi o pohádce?

Na otázku: „*Hovoříte s dětmi o pohádce?*“, odpovídaly učitelky různě. Nejvíce po pohádce nebo později při situaci, kdy může být pohádka použita. Jedna učitelka uvedla, že o nich mluví podle toho, z jakého důvodu jsou pohádky čteny.

Na otázku: „*Jakou mají děti oblíbenou pohádku*“, odpověděly učitelky, že je to různé, většinou se zajímají o pohádku, kterou zrovna čtou. Mezi oblíbené patří: příběhy na pokračování, Kocour Modroočko, Perníková chaloupka, Červená Karkulka, Popelka, O krtečkovi.

Na otázku: „*Jakou mají děti neoblíbenou pohádku*“, odpověděly, že děti nemají rády ty příběhy, kde se střílí.

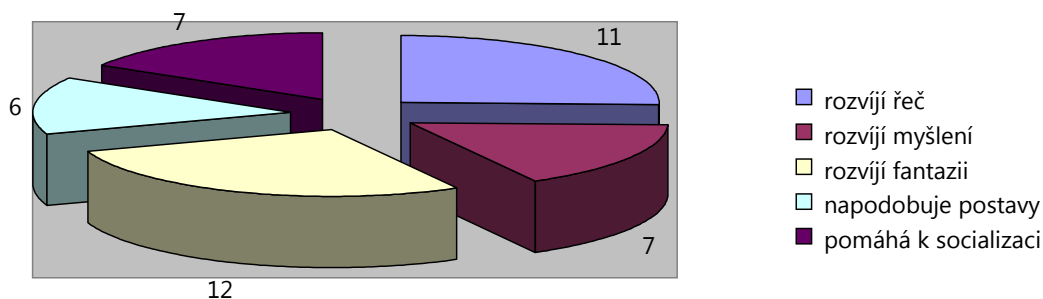
Na otázku: „*Napodobují děti pohádkové postavy?*“, odpověděly učitelky shodně, všechny děti napodobují pohádkové postavy. Děvčata si většinou představují, že jsou princezny a chlapci mají zase své hrdiny.

Na otázku: „*Bojí se děti některých pohádkových postav?*“, odpovědělo 8 učitelek, že se děti pohádkových postav nebojí, 5 odpovědělo ano. Většinou se bojí čertů, čarodějnic, vlka, obrů nebo také strašidla.

Na otázku: „*Kreslí děti postavy z pohádek?*“, odpověděly učitelky shodně, všechny děti kreslí postavy z pohádek.

Na otázku: „*Pořádáte pro děti zájezdové divadelní představení?*“, odpověděly učitelky shodně, že dříve s dětmi jezdily do divadla Radost, ale vzhledem k dopravě si raději zvolou divadlo do své školky. Do obou mateřských škol ve Šlapanicích jezdí každý měsíc divadlo (loutkové, maňáskové i s živými herci) zahrát pohádku. Děti se na divadelní představení těší, herci je zapojují do děje.

Vliv pohádky na dítě

Na otázku: „*Jaký má pohádka podle Vás vliv na výchovu dítěte*“, učitelky vybíraly z více možných odpovědí. Mimo nabízené možnosti doplnily ještě další vlivy - osobní vztahy, dají se využít k celkovému rozvoji, k rozvoji osobnosti dítěte, rozlišování zla a dobra, rozlišování reality a výmyslů, pomáhá při soustředění, utužují kontakty s rodiči.

Všechny učitelky odpověděly kladně na tyto otázky:

Používáte knihy jako výchovný prostředek?

Mají děti ke knihám volný přístup?

Navštěvujete s dětmi knihovnu, aby věděly, kde si mohou půjčovat knihy?

3.5 Výchovný dopad pohádky

V průběhu života dítěte je jim předáváno pomocí pohádek mnoho výchovných aspektů. V rodině i ve školce nebo ještě později ve škole záleží na osobnosti rodiče nebo učitele, jak použije pohádku jako výchovného prostředku. Jeden z rodičů uvedl, že pohádka nemá vliv na výchovu dítěte. Možná o otázce moc nepřemýšlel nebo odpovídal ten z rodičů, který se věnuje dítěti čas jinak než u pohádky.

To, že pohádka napomáhá při výchově si uvědomují i děti v deváté třídě, kterým jsem předala dotazníky. Jen tři děti z padesáti odpověděly, že výchovný vliv nemá, malé procento dětí nevedlo jaký, ale ostatní děti se nad otázkou zamyslely a odpověděly, jaký vliv má.

Pohádka rozvíjí jazyk, paměť, představivost, učí myšlení. Malé děti při čtení pohádek velmi často opakují slova. U kreslených knih si dokonce děti dokáží příběh vymyslet. Dotazů u čtení nebo vyprávění pohádek bývá nespočet. Děti jsou zvědavé a u pohádek to platí také.

Čtecí návyky lze podporovat již u malých dětí čtením večerní pohádky před spaním. Starší děti, které umí číst, si knihu vyhledají a později to nemusí být jen pohádka, mohou pokračovat i jinou četbou. I malé děti se mohou naučit zacházet s knihou a zajímat se o různé knihy. Jedna odpověď na oblíbenou pohádkovou knihu byla: „Encyklopedie.“

3.6 Uplatnění sociální pedagogiky v procesu formování osobnosti dítěte

„Osobnost je organizovaný celek duševního života, v němž je intergována biologická, sociální a psychologická stránka jeho existence v dynamickou strukturu individuálních vlastností, která je vlastní pouze jednomu člověku a kterou se odlišuje od ostatních.“⁴⁶

46 Vízdal, F. *Základy psychologie*. Brno: IMS, 2009, s. 146

Osobností se člověk nerodí, ale stává se jí v průběhu svého života při interakci se sociálním prostředím, zejména pod vlivem učení a výchovy. Osobnost je výsledkem vzájemného působení více činitelů. Osobnost charakterizují především její vlastnosti tělesné i psychické. Člověk se nerodí pracovitý nebo líný, nýbrž se formuje až v průběhu svého života pod vlivem výchovy. Není pasivním objektem, na který působí vnější prostředí, ale je aktivním subjektem, který si nejen vybírá, ale nechává na sebe vnější podmínky působit, zasahuje a mění je.⁴⁷

Psychologie se zaměřuje na utváření lidské osobnosti a psychiky, sociologie zdůrazňuje, že se člověk nerodí jako sociální bytost, ale stává se jí. Pedagogika vychází z analýzy výchovy jako cílevědomého a záměrného působení na člověka. Problematika socializace a výchovné pomoci pro zvládnutí života mají význam pro sociální pedagogiku. Člověk si i prostřednictvím socializace utváří svou osobnost.

Proces socializace probíhá po celý život, a to nahodile a živelně. Odehrává se vždy v nějakém prostředí, které může mít různou kvalitu a úroveň. Průběh socializace je možné rozdělit na fázi sociability – formování základů osobnosti, které se odehrává především v rodině. Fázi personální socializace – učení se prvním základním rolím a formování vlastního „já“, fázi profesionální socializace – dochází k přípravě na profesi a fázi společenské angažovanosti – začlenění do společnosti ve všech oblastech.

V dětství, v období od narození do přibližně patnácti let, se rozhoduje o celé osobnosti a budují se základy života jedince. Primární socializace probíhá v rodině, škola poté navazuje na působení rodiny a výsledky primární socializace. K základním činitelům musíme zařadit také činitele mimovýchovné.⁴⁸

Snad nejtěžším úkolem sociální pedagogiky je pomoc při hledání identity a vnitřního zakotvení v rychle se měnící době a pomoci těm, kteří tomuto tempu nestačí. Takových lidí přibývá. Je třeba je učit, jak zvládat těžké životní situace, a to

47 Vízdal, F. Základy psychologie. Brno: IMS, 2009, s. 149, 150

48 Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika I. Brno: IMS Brno 2009. ISBN neuvedeno s. 16 - 19

prostřednictvím sociální výchovy. Sociální výchova klade důraz na sociální dovednosti, které umožňují a usnadňují život člověka ve společnosti.⁴⁹

3.7 Dílčí závěr

Ve třetí části jsem popsala, že děti mají zájem o pohádky. V průzkumu bylo potvrzeno, že děti mají pohádky rády ve všech formách, v jakých jim jsou podávány. V převaze jsou čtené pohádky, i když ty sledované v televizi je hodně dohánějí. Pohádky pomáhají rozvíjet jazyk, slovní zásobu, emoce.

Vrátilo se mi velké množství dotazníků, ve kterých se potvrdilo, že do čtení pohádek se zapojuje více členů rodiny, ale přesto čtení maminkami je v silné převaze. Starší děti, které mají sourozence, se jim věnují i při pohádkách. Pohádky jim čtou, dívají se na ně s nimi v televizi. Hrají si s nimi na pohádkové postavy nebo si s nimi kreslí.

V další části této kapitoly byl vyhodnoceno dotazníkové šetření, ve kterém se mi vrátilo celkem 162 vyplněných dotazníků. Zpracování jsem provedla slovním a grafickým vyhodnocením jednotlivých otázek.

49 Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3 s. 50

4. Závěr

V závěru své práce bych chtěla zkonstatovat, že dle mého uvážení se mi podařilo splnit zadaný úkol a odpovědět na otázku *jaký mají pohádkové příběhy vliv na výchovu dítěte*. Postupy, jaké jsem při užití, splnily své poslání a dovedly mne k odpovědím na stanovený cíl práce. Také teoretická část mi přinesla zajímavé poznatky, obohatila a rozšířila mé znalosti.

Pohádkové příběhy a dětství k sobě vždy patřily. Děti pohádkový svět milují, bez problému se s ním ztotožní, mají v jejich životě dětí nezastupitelnou roli. Mají rády princezny, prince, zvířátka, nemají rády čerty a všechny pohádkové postavy, které někomu ubližují. Vyprávění pohádek podporuje a rozvíjí fantazii a představivost. Všechna děvčata si někdy přála být princeznou, mít dlouhé vlasy, krásné šaty. Kluci zase bojují s mečem proti drakovi, chtějí být stateční, odvážní.

Vlivem pohádek začínají chápat rozdíl mezi dobrem a zlem. Dokáží posoudit co je špatné nebo správné. To vše pozitivně přispívá k formování a pěstování charakteru dětí. Zlý je potrestaný, pýcha znamená pád, neposlušného Budulínka unese liška. Děti jasně pochopí že dobro vždy vítězí, někdy ovšem přemýšlíme, zda dětem řekneme pravdivý konec pohádky. Někteří rodiče citlivějším dětem raději řeknou, že se Karkulka s vlkem skamarádila, zabití vlka by pro toto dítě bylo moc kruté.

Není problém se k pohádkám vracet a vyprávět je znovu, později je dítě může přijmout jiným způsobem a přinést mu další zážitky. Příběhy mu pomáhají hledat nové způsoby jednání a reakcí na skutečné životní situace. „Když otevřu někomu cizímu, unese mě, když si budu vymýšlet, tak mi nikdo nebude věřit.“ Dítě si mnohem lépe situaci uvědomí, když si ji vybaví pomocí pohádky.

Dětem je třeba objasnit, že ne ze všeho v pohádkách si mají brát příklad. Sestry se k sobě v pohádce o Popelce nechovají hezky, pro je třeba vysvětlit sourozencům, že z jejich chování se nemají brát příklad. V pohádkách bývá většinou král moudrý, hodný, ale v pohádce o Zlatovlásce je závistivý a hloupý. Ve stejné pohádce Jiřík pomáhá

zvířátkům, ty na něho potom mluví a pomáhají jim, ale ve skutečnosti je to jinak. V každé pohádce se najde situace, ze které si děti mohou nebo nemohou brát příklad.

Prostřednictvím pohádek a příběhů si děti rozšiřují slovní zásobu, zdokonalují výslovnost, procvičují si artikulaci slov. Chtějí hovořit o pohádce, která v nich zanechává mnoho dojmů, potřebují vysvětlit to, čemu nerozumí. Malý posluchač může doplňovat slova, předvádět postavy, dovyprávět pohádku. Bez větších problémů se naučí písničku z pohádky.

Pohádky se dají využít jako výchovný prostředek při každodenní činnosti. Pokud dítě odmítá jíst, pomůžeme si pohádkou: „Honza by nemohl přemoci draka, pokud by se dosyta nenajedl, proto musíš jíst a budeš mít stejnou sílu.“ Stejně se dá při přejídání použít pohádka o Otesánkovi.

Děti se těší na chvíle, kdy jim rodiče čtou. Rodič, který jim pohádky čte nebo vypráví, patří v tuto chvíli jen jim a nikomu jinému. Dětem se má v tomto ohledu věnovat od nejútlejšího dětství, jsou to pro ně i pro rodiče nezapomenutelné zážitky.

Dítěti bychom měli číst ještě než dosáhne jednoho roku věku. I pro velmi malé dítě je na trhu nabídka knih, které nezničí. Na výběr jsou knihy s omyvatelným, tvrdým povrchem, mohou otáčet listy a povídat si svým jazykem, kterým rozumí jen ony. S dětmi je třeba si povídat o všem, co je obklopuje, ale vždy formou přiměřenou jejich věku. Dítě by nemělo poznat, že se při pohádce něco učí.

Resumé

Bakalářská práce byla rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část má dvě kapitoly, první charakterizuje pohádku, vývoj literatury pro děti. Je zde popsána pohádka z pohledu psychologie jako prostředek výchovy a jako pomocník při řešení problémů.

Druhá kapitola se věnuje rodině, škole a ostatním činitelům, kteří mají vliv na výchovu a formování osobnosti a dětského čtenářství. Zabývá se motivací k četbě, vznikem a vlivem médií, které působí na výchovu.

Druhá, praktická část je věnována empirickému průzkumu z hlediska teoretického. Je zde popsán cíl, průzkumné otázky, metoda, průzkumný vzorek a průběh průzkumu. Stěžejní část tvoří vyhodnocení provedeného průzkumu.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o pohádce jako vhodném pomocníku při výchově dítěte. Zabývá se charakteristikou pohádek, pohledem na pohádku ze strany psychologie, výchovy, při vysvětlování a řešení problémů. V práci je popsána funkce rodiny, školy a dalších činitelů, kteří se podílejí na výchově, ovlivňují děti, motivují je k četbě. Praktická část práce obsahuje vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření na téma využívání a vlivu pohádky na děti v mateřských školách a v rodinách ve Šlapanicích.

Klíčová slova

Dítě, předškolní věk, socializace, rodina, mateřská škola, pohádka, knihovna, média

The annotation

The bachelor thesis treats of a fairy story like about the suitable helper in education of a child. It deals with: characteristic of fairy stories, the view of a fairy story from the side of psychology, the education during an explanation and problems solving. In this thesis is described the family function, the school function and others factors they participate in education, they affect children and they motivate them to reading. The practical part of thesis includes the evaluation of the questionnaire investigation on the theme: The use and the influence the fairy story on children in kindergartens and in families from Slapanice.

The keywords

child, preschool age, socialization, family, kindergarten, fairy story, library, media

Seznam použité literatury

- Čeňková, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. 169 s. ISBN 80-7367-095-X
- Černoušek, M. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. 185 s. ISBN neuvedeno
- Červenka, J. *O pohádkách*. Praha: SNDK, 1960. 309 s. ISBN neuvedeno
- Frey, J. *Boj o pohádku*. Praha: Život a práce, 1942. 88 s. ISBN neuvedeno
- Chaloupka, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995. 103 s. ISBN 80-85865-40-8
- Kraus, B., Poláčková, V. et al. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3
- Kraus, B., Sýkora, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS Brno, 2009. 63 s. ISBN neuvedeno
- Lužík, R. *Pohádka a dětská duše*. Praha: Václav Petr, 1944. 33 s. ISBN neuvedeno
- Matějček, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008. 108 s. ISBN 978-80-7367-504-2
- Prekopová, J., Schweizerová, Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 1993. 152 s. ISBN 80-85282-77-1
- Toman, J. *Současná česká literatura pro děti a mládež*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3
- Šikulová, R., Rytířová, V. *Pohádkové příběhy k zábavě i učení*. Praha: Prada, 2006. 153 s. ISBN 80-247-1361-6
- Vízdal, F. *Základy psychologie*. Brno: IMS Brno, 2009. 184 s.
- Von Franz, M. L. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998. 182 s. ISBN 80-7178-2602
- Výrost, J., Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6

Internetové stránky

<http://www.celeceskoctedetem.cz/cz/menu/30/cele-cesko-cte-detem-sup-sup-/o-projektu/> dne 20.12.2010

<http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html> dne 18.12.2010

www.pohadkyprodeti.cz dne 21.1.2011

<http://www.rodina.cz/clanek4031.htm> dne 22.1.2011

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník pro žáky

Příloha č. 2 Dotazník pro rodiče

Příloha č. 3 Dotazník pro učitelky

- 5. Uved'te jméno oblíbené a neoblíbené pohádkové postavy:**
oblíbená postava:.....
neoblíbená postava:
- 6. Jaké máš nejraději pohádky**
- Klasické české - Je mi to jedno
- O zvířátkách - Jiné, jaké
- 7. Báł/a ses některých pohádkových postav (čert, vodník atd)?**
ano / ne postava:
- 8. Máš mladšího sourozence?**
mám / nemám
- 9. Čteš nebo se díváš s mladším sourozencem na pohádky?**
ano / ne
- 10. Hraješ si se sourozencem na pohádkové postavy?**
ano / ne
- 11. Kreslíte si pohádkové postavy?**
ano / ne
- 12. Bojí se tvůj sourozenec některých pohádkových postav (čert, vodník atd)?**
ano / ne postava:
- 13. Jaký styl pohádky upřednostňuješ**
čtenou / vyprávěnou / televize (DVD) / kino / divadlo
- 14. Kdo vybírá pohádku?**
sám sourozenec / vybíráme společně

15. Myslíte, že měla a má pohádka vliv na výchovu sourozence

nemá

má: rozvíjí řeč / rozvíjí slovní zásobu / rozvíjí fantazii / pomáhá Vám při vysvětlování problémů (např. nikomu neotvírej, s nikým nikam nechod', od nikoho si nic neber atd.)

případně další vliv jaký

16. Hovoříte se sourozencem o pohádce (například proč nemá nikomu říkat kde bydlí – jako Karkulka)?

před pohádkou

po pohádce

později

nikdy

Vážení rodiče,

prosím Vás o vyplnění dotazníku, který je dobrovolný a anonymní. Získané údaje budou sloužit jako podklad pro výzkumnou část závěrečné bakalářské práce s názvem „Pohádkové příběhy a jejich vliv na výchovu dítěte“, která je součástí mého studia na **UNIVERZITĚ TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ, FAKULTĚ HUMANITNÍCH STUDIÍ, Institutu mezioborových studií v Brně.**

Dotazník, prosím, odevzdejte zpět v MŠ. Děkuji za Vaši ochotu a čas, který věnujete mým dotazům.

Jana Šunková

Uveďte, prosím,

věk Vašeho dítěte..... pohlaví Vašeho
dítěte.....

Je v rodině ještě jiné dítě?.....

1. Kdo ve Vaší rodině dítěti nejčastěji předčítá?

matka / otec / sourozenec / babička / dědeček / jiná osoba

2. Jaká je nejoblíbenější pohádka Vašeho dítěte?

.....

3. Uveďte jméno oblíbené a neoblíbené pohádkové postavy Vašeho dítěte:

oblíbená postava:.....

neoblíbená postava:

4. Jaké má Vaše dítě nejraději pohádky

- Klasické české	- Je mu to jedno
- O zvířátkách	- Jiné, jaké
- Dobrodružné	

5. Napodobuje dítě nějakou pohádkovou postavu?

ano / ne

6. Hraje si s ostatními dětmi na pohádkové postavy?

ano / ne

7. Kreslí pohádkové postavy?

ano / ne

8. Bojí se některých pohádkových postav (čert, vodník atd)?

ano / ne postava:

9. Jakou formu pohádky dítě upřednostňuje

čtenou / vyprávěnou / televize (DVD) / kino / divadlo

10. Kdo vybírá pohádku?

samo dítě / ten, kdo mu čte nebo s ním pohádku sleduje

11. Myslíte, že měla a má pohádka vliv na výchovu Vašeho dítěte?

nemá

má: rozvíjí řeč / rozvíjí slovní zásobu / rozvíjí fantazii / pomáhá Vám při vysvětlování problémů (např. nikomu neotvírej, s nikým nikam nechod' atd.)

případně další vliv jaký

12. Četli Vám rodiče nebo prarodiče pohádky, když jste byl (a) dítětem?

ano

ne

někdy

13. Hovoříte s dětmi o pohádce (například proč nemá nikomu říkat kde bydlí jako Karkulka)?

před pohádkou

po pohádce

později

nikdy

Vážené učitelky,

prosím Vás o zodpovězení několika otázek, které budou sloužit jako podklad pro výzkumnou část závěrečné bakalářské práce s názvem „Pohádkové příběhy a jejich vliv na výchovu dítěte“, která je součástí mého studia na **UNIVERZITĚ TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ, FAKULTĚ HUMANITNÍCH STUDIÍ, Institutu mezioborových studií v Brně.**

1) Poslouchají děti před spaním v mateřské škole pohádky?

ano / ne

2) Před spaním mají pohádku:

čtenou / poslouchají CD / sledují pohádku v televizi / jiný způsob

3) Poslouchají nebo dívají se děti v mateřské škole na pohádky i mimo dobu před spaním?

ano / ne

4) Nacvičujete s dětmi nějaké pohádky?

ano / ne

5) Znají děti pohádky z domova?

ano / ne

6) Čtou dětem podle Vás doma rodiče?

ano / ne

7) Pohádku vybíráte sama nebo po domluvě s dětmi?

sama / po domluvě, na přání

8) Hovoříte s dětmi o pohádce?

před pohádkou / po pohádce / později / ne

9) Jakou mají děti oblíbenou / neoblíbenou pohádku

oblíbená..... neoblíbená

10) Napodobují děti pohádkové postavy?

ano / ne

11) Bojí se děti některých pohádkových postav?

ne / ano – uveďte jakých

12) Kreslí děti postavy z pohádek?

ano / ne

13) Pořádáte pro děti zájezdové divadelní představení?

ano / ne

14) Jaký má pohádka podle Vás vliv na výchovu dítěte

rozvíjí řeč

děti napodobují postavy

rozvíjí myšlení

pohádka na pomáhá k socializaci dítěte

rozvíjí fantazii

nemá vliv

další vlivy

15) Používáte knihy jako výchovný prostředek?

ano / ne

16) Mají děti ke knihám volný přístup?

ano / ne

17) Navštěvujete s dětmi knihovnu, aby věděly kde si mohou půjčovat knihy?

ano / ne

Děkuji za Vaši ochotu a čas, který věnujete mým dotazům.

Jana Šunková